Heden en toekomst van de overheidsfinanciering

De impact van demografische en technologische trends op arbeid, vermogen en de financiering van de overheid, en krijtlijnen voor een tax shift

MINERVA
progressieve
denktank

Matthias Somers

december 2016

Inhoud

Inhoud 3

Samenvatting 4

De financiering van de overheid vandaag 6

De demografische transitie 8

De technologische transitie 14

- Impact op de arbeidsmarkt 14
- Impact op de verdeling van de meerwaarde 20
- Terzijde: implicaties voor de vennootschapsbelasting 23

De positie van het vermogen in de economie 26

Tussentijdse conclusies 32

Krijtlijnen voor een tax shift 34

Een heffing op (inkomen uit) vermogen 35

- Een belasting op inkomen uit vermogen…? 35
- … Of een belasting op vermogen? 36

Conclusie 42

Samenvatting

Het eerste luik van deze studie legt enkele principes vast waaraan een rechtvaardige fiscaliteit moet voldoen. In dit tweede luik daarentegen nemen we twee maatschappelijke en economische evoluties onder de loep die een belangrijke impact hebben op de manier waarop de overheid vandaag haar uitgaven financiert, en hoe we op deze trends moeten inspelen om de overheidsfinanciering morgen veilig te stellen. De vraag in dit luik van de studie is dus niet: wat zijn de principes van een rechtvaardige fiscaliteit?, maar wel: hoe moeten we de overheidsfinanciering bijstellen in het licht van de veranderende maatschappelijke en economische context?

De klassieke financieringsbasis van de overheid en de sociale zekerheid wordt immers ondermijnd door twee belangrijke tendensen, een demografische en een technologische, net op het moment dat diezelfde twee tendensen ook een steeds zwaardere last dreigen te leggen op de overheid. De financiering van de overheid veiligstellen vereist dan ook haar herdenken in functie van die veranderende omgeving.

De eerste trend is demografisch van aard: de vergrijzing van de bevolking zorgt voor een steeds sterkere scheeftrekking tussen het aantal mensen op beroepsleeftijd enerzijds en het aantal ouderen anderzijds; een steeds smallere basis zal door zijn arbeid moeten bijdragen aan de pensioenen en gezondheidszorg van een steeds zwaardere top. Anderzijds gaat de vergrijzing ook gepaard met een steeds sterkere kapitaalopbouw, en een versterking van de positie van het vermogen in de economie.

De tweede trend is technologisch van aard: de voortschrijdende ontwikkeling van technologie, zowel klassieke als digitale, zet de werkgelegenheid van vooral laag- en middengeschoolden onder druk, leidt tot een steeds sterkere loondivergentie tussen laag- en hooggeschoolden, en doet het aandeel van de in de economie geproduceerde toegevoegde waarde dat terugvloeit naar werknemers (in de vorm van lonen en sociale zekerheidsbijdragen) steeds verder afkalven ten voordele van de factor kapitaal.

De demografische en de technologische trend ontwikkelen zich los van elkaar, maar hebben een elkaar versterkend effect wat betreft de klassieke financieringsbasis van de overheid: beide trends ondergraven de mogelijkheden die arbeid biedt als primaire financieringsbasis van de overheid, en beide trends versterken de positie van het vermogen in de totale economie. De keerzijde van de verschuivingen binnen de maatschappelijke en de economische context veroorzaakt door de demografische en technologische transities is dan ook een noodzakelijke verschuiving binnen de

financieringsbasis van de overheid en de sociale zekerheid, weg van arbeid, in de richting van kapitaal: een reflectie van de ontwikkelingen binnen de economie.

In het deel 'krijtlijnen voor een tax shift' schetsen we kort enkele mogelijkheden om de tax shift die noodzakelijk gemaakt wordt door de demografische en technologische trends te realiseren. Twee brede opties worden hier bekeken: enerzijds een verschuiving van heffingen op arbeid naar heffingen op inkomen uit vermogen, waarbij een uniform tarief van 25% wordt gehanteerd voor alle vormen van inkomen uit vermogen en kapitaal; anderzijds een verschuiving niet naar heffingen op inkomen uit vermogen, maar naar heffingen op vermogen zelf. Deze vermogenstaks kan progressief gemoduleerd worden, met een heffing die varieert tussen 0,02% en 1,75%, afhankelijk van de grootte van het vermogen, waarbij de bevrijdende roerende voorheffing verdwijnt. Dit kan genoeg middelen opleveren om een fundamentele shift te realiseren van arbeid naar vermogen die de werkgelegenheid en de groei ondersteunt, en ondernemerschap beloont. Een definitieve keuze moet echter wachten op een vervolgstudie.

De financiering van de overheid vandaag

De overheid steunt voor de financiering van haar taken en voor de instandhouding van de sociale zekerheid in belangrijke mate op belastingopbrengsten gegenereerd door arbeid. De socialezekerheidsbijdragen ten laste van werkgevers, de socialezekerheidsbijdragen ten laste van werknemers, en de bedrijfsvoorheffing die ingehouden wordt op het brutoloon van werknemers alleen al brengen sinds jaar en dag meer dan de helft van alle inkomsten van de overheid en de sociale zekerheid op.

Een tweede belangrijke pijler wordt gevormd door de opbrengsten uit btw en de accijnzen, al komen die samen nooit boven de twintig procent van de totale belastingen en socialezekerheidsbijdragen uit. De vennootschapsbelasting enerzijds en de verschillende types belastingen op kapitaal en vermogen anderzijds (waaronder onroerende voorheffing van natuurlijke personen en vennootschappen, de roerende voorheffing ten laste van natuurlijke personen, successie- en schenkingsrechten, de taks op het langetermijnsparen, eenmalige bevrijdende aangiftes, registratierechten etc.) zitten daar nog ver achter: zij brengen beide minder dan tien procent van de totale ontvangsten in het laatje.

Grafiek 1: Aandeel verschillende inkomstenbronnen in gehele belastingopbrengst

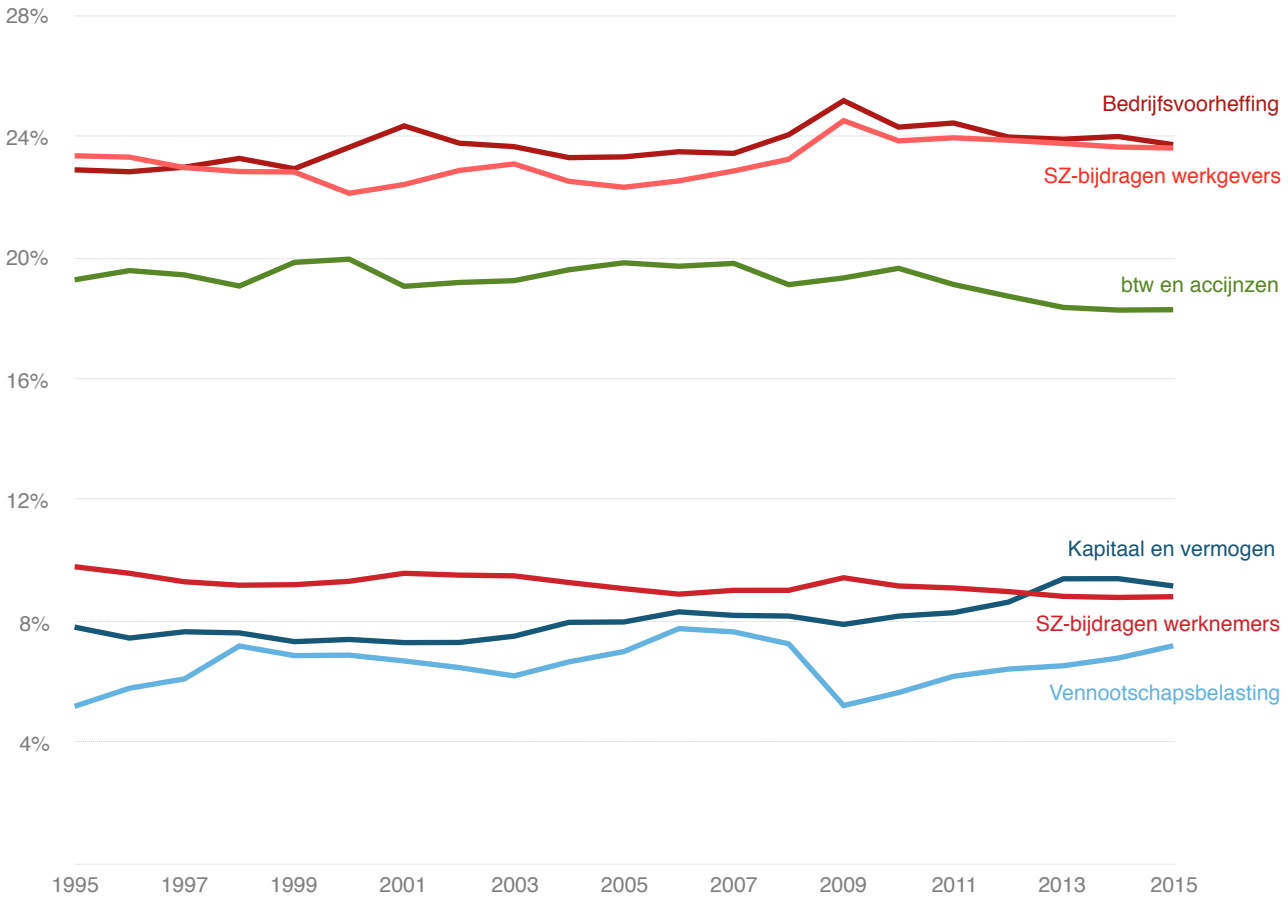

De verhoudingen tussen die verschillende inkomstenbronnen bleven de laatste twee decennia ook relatief stabiel, ondanks verschillende wijzigingen aan het belastingstelsel; de relatief hoge volatiliteit van de vennootschapsbelasting is te verklaren door haar conjunctuurgevoeligheid: in tijden van economische crisis vermindert de belastinggrondslag, bij een optrekkende economie vergroot ze weer.[1] Ook de Hoge Raad voor Financiën wijst op deze stabiliteit van de belastingstructuur, en trekt ze zelfs door tot minstens 1980.[2]

Voor 2015 geeft dit het volgende beeld:

Tabel 1: Inkomsten uit belastingen en sociale bijdragen (2015)

	miljoen euro	%
Lasten op loonarbeid (Bedrijfsvoorheffing + SZ-bijdragen werkgevers en werknemers)	107.806,8	56,1%
BTW en accijnzen	35.096,1	18,3%
Vennootschapsbelasting	13.816,9	7,2%
Belasting op kapitaal en vermogen	17.604,2	9,2%
Andere	17.725,9	9,2%
Totaal	192.049,9	100,0%

Gegeven het belang van de opbrengsten uit arbeid voor de inkomsten van de overheid, is het zaak de stabiliteit van deze financieringspijler nader te bekijken in het licht van de demografische en de technologische transitie.

[1] Bron cijfers: Nationale Bank van België, 'Nationale Rekeningen. Inkomsten van de overheid.'

[2] Hoge Raad voor Financiën (2014), 'Een tax shifting ten voordele van arbeid en bredere belastinggrondslagen', p. 30.

De demografische transitie

De demografische transitie van de bevolking stelt ons voor belangrijke uitdagingen. De vergrijzing van de bevolking zal een grote druk zetten op het uitgavenpatroon van de overheid, met een belangrijke stijging van de pensioens- en de gezondheidszorgkosten: het laatste rapport van de Studiecommissie voor de Vergrijzing schat de bijkomende kost op 2,9% van het BBP tegen 2040.[3] Tegelijk zet diezelfde demografische evolutie echter ook de inkomstenzijde van de overheid en de sociale zekerheid onder druk: een sterk groeiende oudere bevolking, die meer uitgaven vergt, gaat gepaard met een in verhouding krimpende bevolking op arbeidsleeftijd, wat de financiering van de overheid en de sociale zekerheid vanuit de lasten op arbeid in het gedrang kan brengen.

Grafiek 2: Evolutie van de bevolkingssamenstelling in België

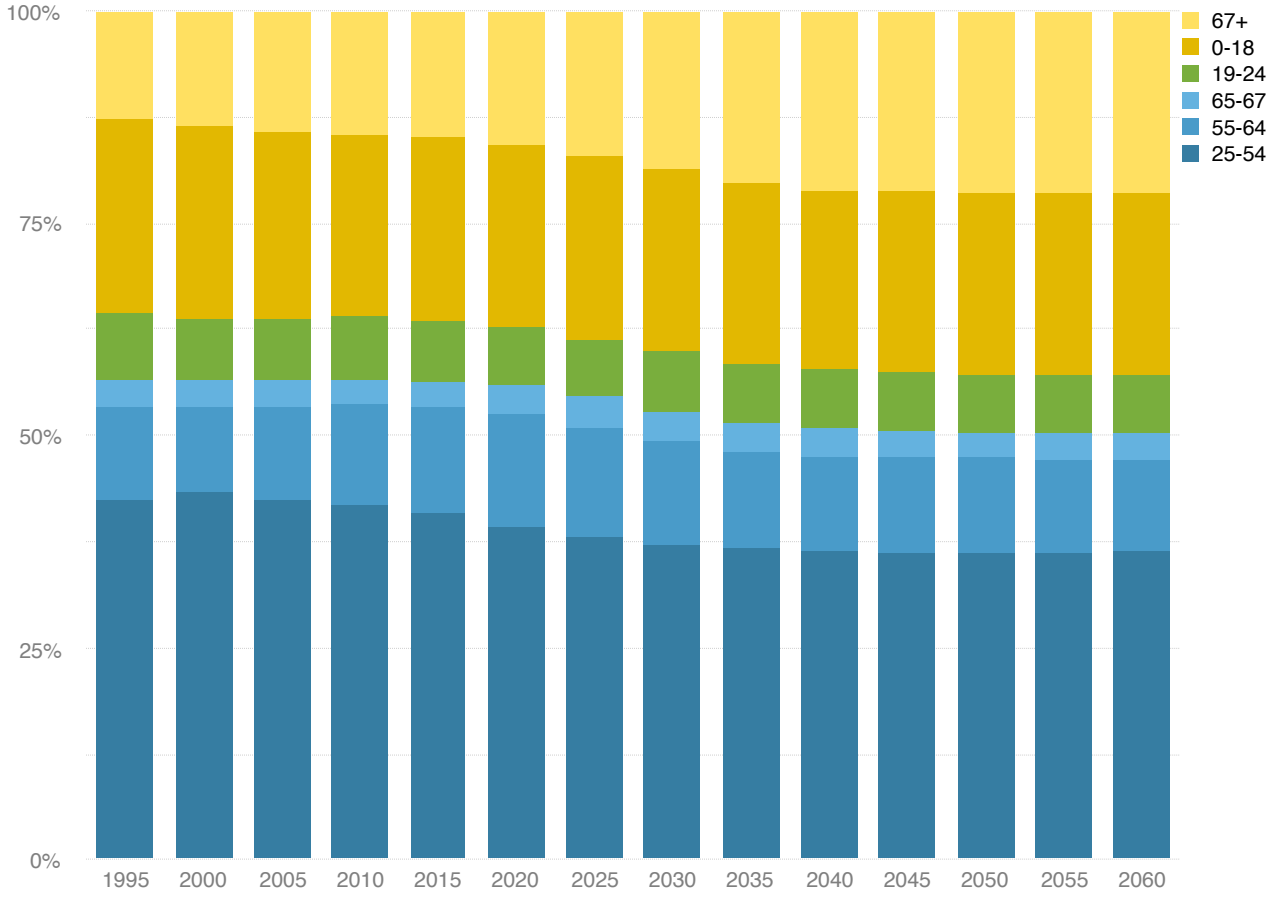

[3] Studiecommissie voor de Vergrijzing (2016), 'Jaarverslag 2016.' De pensioenkosten zouden tegen 2040 oplopen tot 12,7% van het BBP (+2,7 %-punt), de gezondheidszorgkosten tot 10% van het BBP (+2 %-punt). Anderzijds rekent de commissie op een daling van enkele andere sociale uitgavenposten, zoals voor de werkloosheid, waarvan de kosten zouden dalen van 2,1% BBP tot 1,0% BBP.

Ter illustratie: tussen 1995 en 2015 steeg het aandeel in de bevolking van de 65-plussers van 15,8% naar 17,7%, en tegen 2040 zou dit zelfs nog verder stijgen tot 24,2%, of bijna een kwart van de bevolking. In schril contrast daarmee staat het aandeel van de bevolking tussen 25 en 54 jaar, dat traditioneel het gros van de arbeidskrachten levert: dat aandeel neemt in diezelfde periode af van 42,4% in 1995 over 40,7% in 2015 tot amper 36,4% in 2040.[4]

Het verhogen van de arbeidspartipatie van mannen en vrouwen ouder dan 55 jaar kan dan ook noodzakelijk lijken om de impact van de demografische transitie te kunnen opvangen, terwijl de regering-Michel ook is overgegaan tot het optrekken van de wettelijke pensioenleeftijd van 65 jaar tot 67 jaar, in de hoop de afhankelijkheidsgraad van de bevolking op pensioenleeftijd ten opzichte van de arbeidende bevolking onder controle te houden.

Een blik op grafiek 2 leert echter dat zelfs met het optrekken van de pensioenleeftijd de verhouding tussen de bevolking op arbeidsleeftijd enerzijds en anderzijds de bevolking die ofwel ouder is dan 67 jaar ofwel jonger dan 19 jaar, blijft verschuiven in het nadeel van de groep op arbeidsleeftijd. Ondertussen moeten we er ook rekening mee houden dat meer en meer jongeren hogere studies zullen aanvatten, wat op zich een goede zaak is —het versterkt hun kansen op werk op latere leeftijd, en verhoogt de productiviteit—, maar in de tussentijd hun beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt wel scherp vermindert (cf. grafiek 3).

Grafiek 3: Aantal studenten in het hoger onderwijs in België

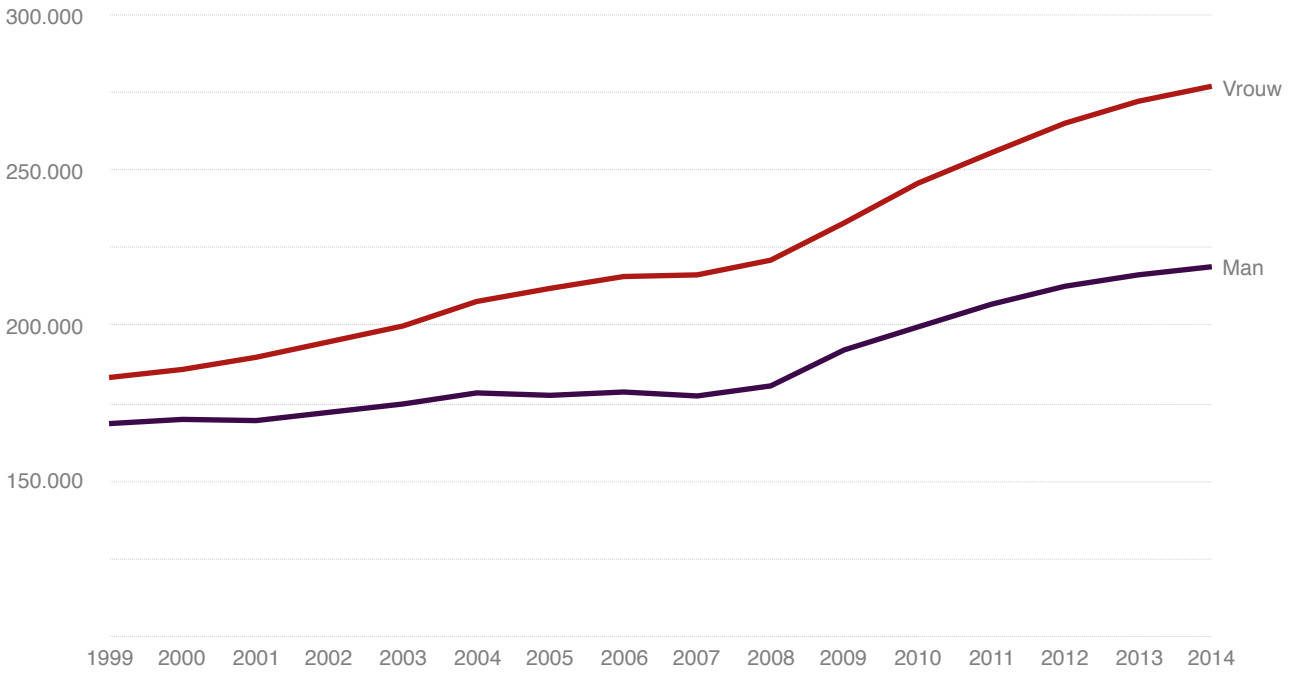

[4] Bron cijfers: Statbel. 1995-2015: Waarnemingen, Algemene Dienst Statistiek. 2016-2060: vooruitzichten, Federaal Planbureau en Algemene Dienst Statistiek.

Symbolisch is in dit opzicht het jaar 2007: voor het eerst lag dat jaar de werkgelegenheidsgraad bij vrouwen ouder dan 54 jaar hoger dan bij vrouwen jonger dan 25 jaar: we werken tot op latere leeftijd, maar we wachten ook langer om toe te treden tot de arbeidsmarkt (cf. grafiek 4).[5]

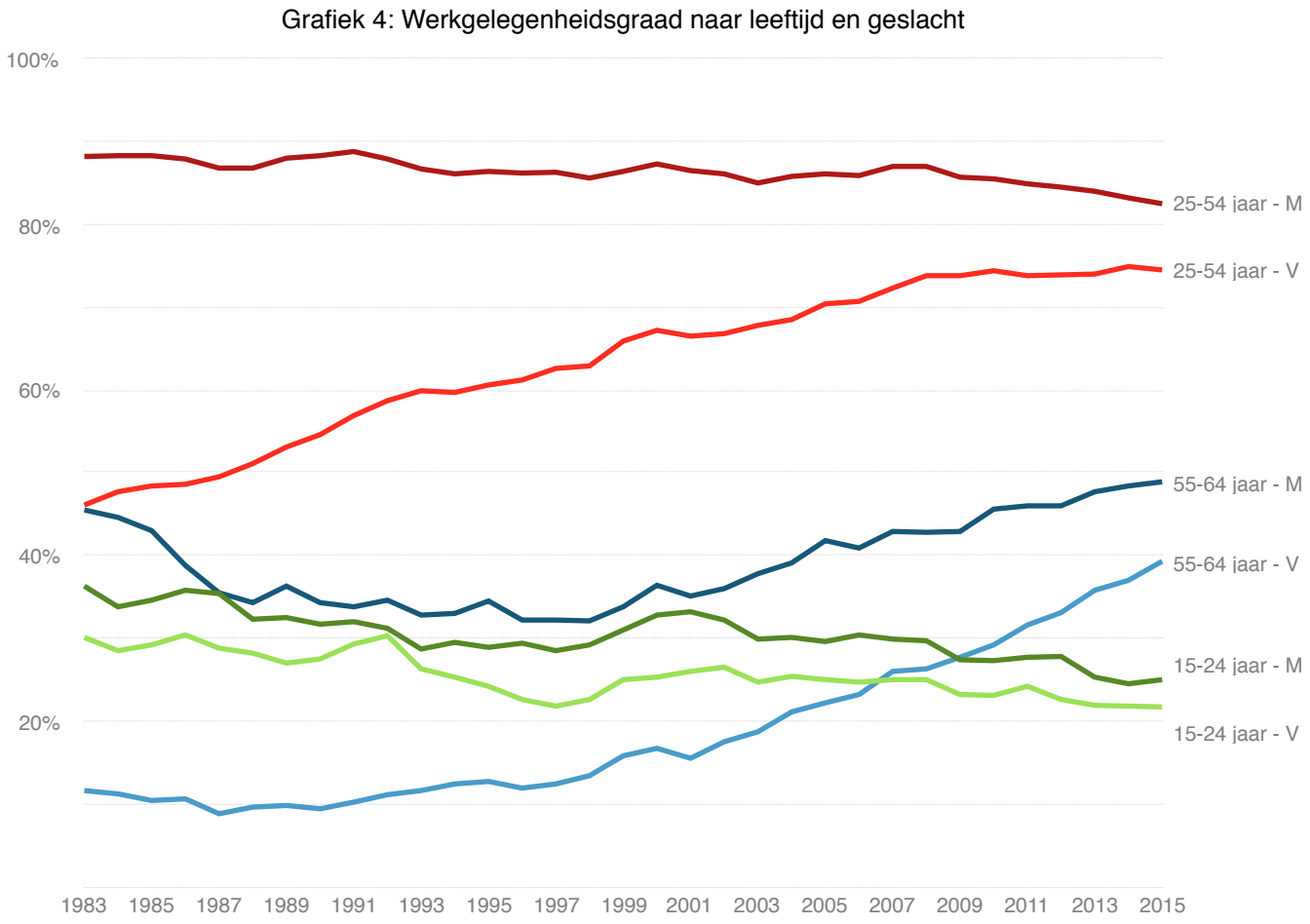

Wat het op het vlak van werkgelegenheid concreet betekent om de demografische omslag op te vangen, toont zich nog het best door uit te rekenen wat er moet gebeuren om de huidige verhouding tussen het aantal werkenden en de totale bevolking de komende jaren in stand te houden.

In 2015 telde België 4.551.619 werkenden op een totale bevolking van 11.209.044 mensen, wat betekent dat 40,6% van de bevolking aan de slag was, of 62,6% van de groep 15-64 jarigen. Daarmee slagen we er binnen het huidige inkomens- en uitgavenpatroon van de overheid en de sociale zekerheid niet in om de financiering sluitend te maken, terwijl we er tegelijk op moeten rekenen dat de uitgaven ten gevolge van de vergrijzing tegen 2040 nog eens met 2,9% van het BBP zouden stijgen. Zouden we vasthouden aan de huidige samenstelling van de inkomsten van de

[5] Bron cijfers: Statbel. Algemene Directie Statistiek, 'Trends op de Belgische arbeidsmarkt 1983-2015'; en Eurostat, 'Education and training statistics.'

overheid en de sociale zekerheid (waarbij meer dan 56% van de inkomsten rechtstreeks voortvloeien uit lasten op loonarbeid: cf. tabel 1 en grafiek 1), dan tekenen zich twee mogelijke scenario's af:

1. We proberen de huidige ratio van het aantal werkenden ten opzichte van de totale bevolking in stand te houden, wat echter impliceert dat we, om de extra kosten van de vergrijzing toch te kunnen opvangen binnen de huidige samenstelling van de overheidsinkomsten, de belastingdruk op arbeid overeenkomstig moeten verzwaren. Aangezien de impliciete belastingdruk op arbeid in België nu al erg hoog is en we eerder moeten werken aan een verlaging hiervan dan een verhoging, lijkt dit scenario er een dat we beter vermijden.
2. Ook in het tweede scenario gaan we uit van een behoud van de bestaande belastingmix, waarin meer dan 56% van de overheidsinkomsten rechtstreeks voortvloeit uit lasten op loonarbeid, maar om de kosten van de vergrijzing op te vangen, kiezen we nu niet voor een verhoging van de lasten op arbeid, maar voor een verhoging van de werkzaamheidsgraad. Het Federaal Planbureau rekende een scenario uit waarbij de werkgelegenheidsgraad tegen 2035 stijgt van het huidige niveau van 62,6% naar 70% van de bevolking tussen 15-64 jaar, wat veronderstelt dat de structurele werkloosheidsgraad daalt naar 5%.[6] Onderstaande tabel vertaalt dit scenario naar de vereiste werkgelegenheidsgraad in enkele leeftijdsgroepen.

Tabel 2: Scenario FPB: Verhoogde werkgelegenheidsgraad

	2015	2035
Totale bevolking	11.209.044	12.208.125
Aantal 15-64 jarigen	7.274.128	7.266.866
Aantal 19-64 jarigen	6.840.421	6.722.916
Aantal 25-67 jarigen	6.326.099	6.294.151
Aantal werkenden	4.551.619	5.086.806
Werkgelegenheidsgraad t.o.v. gehele bevolking	40,6%	41,7%
Werkgelegenheidsgraad 15-64 jaar	62,6%	70,0%
Werkgelegenheidsgraad 19-64 jaar	66,5%	75,7%
Werkgelegenheidsgraad 25-67 jaar	71,9%	80,8%

Dit scenario van het Federaal Planbureau veronderstelt dus dat we er als maatschappij in slagen om de werkloosheid structureel te verlagen naar 5%, en we de werkgelegenheidsgraad voor 25- tot 67-jarigen kunnen optrekken naar meer dan 80%.

[6] Desmet, Fasquelle, Joyeux, Weemaes (2013), 'La soutenabilité de la protection sociale.'

Contrasteer dit met de historische werkloosheidsgraad en werkgelegenheidsgraad in België. Tussen 1983 en 2015 bedroeg de gemiddelde werkloosheidsgraad in België bijna 8,4%, met een lichte daling voor de tweede helft van dit tijdsvak, tot 7,9% voor de periode 2000-2015.[7]

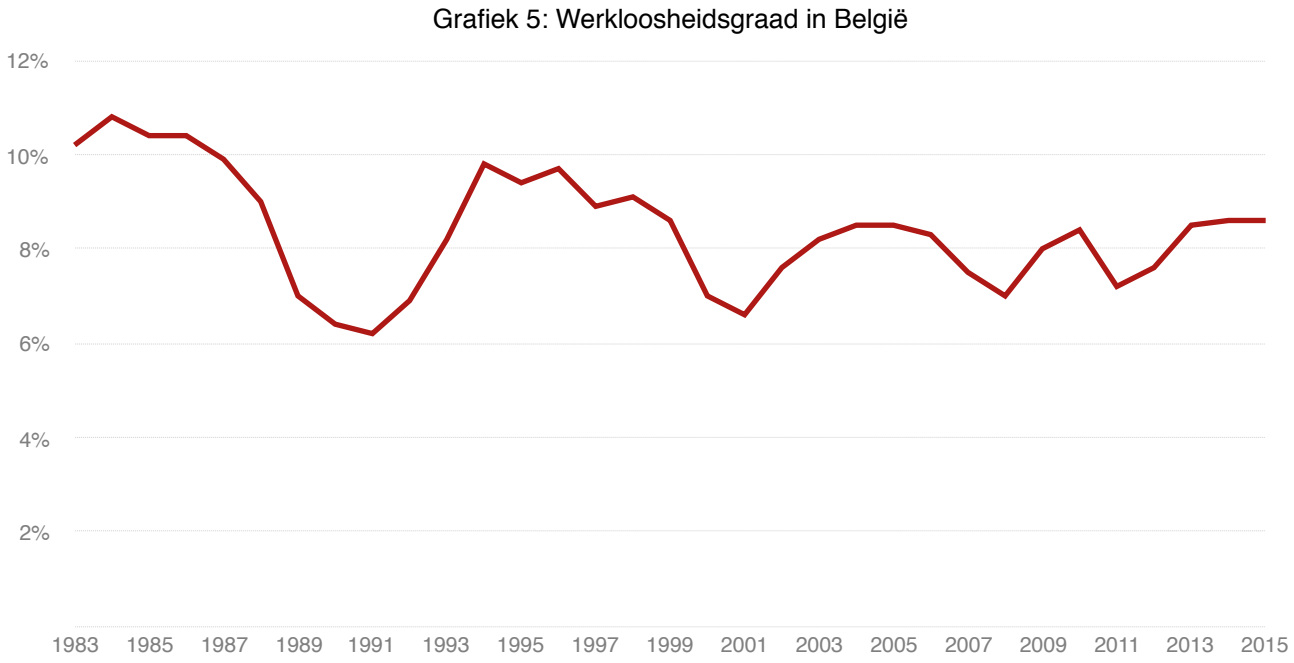

De werkgelegenheidsgraad voor mannen in de leeftijdsgroep 25-54 jaar, die traditioneel voor het gros van de arbeidskrachten zorgen en waar de arbeidsparticipatie altijd veruit het hoogst lag, bedroeg op het hoogtepunt in 1991 bijna 89%, om vervolgens structureel af te kalven, tot 82,5% in 2015 (cf. supra, grafiek 4). Deze structureel dalende werkgelegenheidsgraad bij mannen tussen 25 en 54 jaar is geen typisch Belgisch fenomeen, maar doet zich ook elders voor: in de Verenigde Staten bijvoorbeeld zakte hun werkgelegenheidsgraad op een kwarteeuw tijd van 89,9% in 1989 tot 83,7% in 2014. De oorzaken van deze tendens zijn divers, en hangen onder andere samen met de impact van globalisering en de technologische evolutie die we verderop nog zullen bespreken; wat nu van tel is, is dat deze negatieve trend de uitdaging om de werkgelegenheidsgraad van de *gehele* bevolking tussen 25 jaar en 67 jaar tot bijna 81% op te trekken, nauwelijks minder dan wat mannen op de 'ideale' beroepsleeftijd nu halen, in een bijzonder perspectief plaatst.

Bovendien stelt de studie van het Planbureau zelf dat deze fikse verhoging van de werkgelegenheidsgraad maar in beperkte mate in staat zal zijn om de meerkost van de vergrijzing op te vangen: het reduceert de geschatte kloof tussen inkomsten en uitgaven met iets meer dan 1%-punt, terwijl het gat dat de vergrijzing slaat bijna 3% van het BBP zou bedragen.

[7] Bron cijfers: Statbel. Algemene Directie Statistiek, 'Trends op de Belgische arbeidsmarkt 1983-2015.'

De scepsis die dit doet rijzen over de haalbaarheid van het opvangen van de vergrijzing louter door het optrekken van de arbeidsparticipatie wil, voor alle duidelijkheid, niet zeggen dat we niet moeten blijven inzetten op het creëren van extra jobs. Eerder stelt ze de gezamenlijke veronderstelling van de twee geschetste scenario's in vraag, waarin er telkens werd vanuit gegaan dat de samenstelling van de overheidsfinanciering —welke financieringsbron voor welk aandeel van de inkomsten zorgt— stabiel blijft, zoals ze ook al sinds 1995 grosso modo stabiel is gebleven in de tijd (cf. supra, grafiek 1): in 1995 waren de lasten op loonarbeid (bedrijfsvoorheffing plus socialezekerheidsbijdragen ten laste van werkgevers en van werknemers) verantwoordelijk voor 56,0% van de overheidsinkomsten uit belastingen en socialezekerheidsbijdragen, in 2015 bedroeg dit aandeel 56,1%.

De hierboven geschetste impact van de demografische transitie maakt echter duidelijk dat het constant houden van dit arbeidsaandeel in de belastingmix een verloren zaak is.

De weerslag van de vergrijzing op de overheidsfinanciën vereist dus een grondig herdenken van de manier waarop de overheid zich financiert: de klassieke belastingsamenstelling, waarin meer dan de helft van de inkomsten voortvloeit uit lasten op loonarbeid, zal moeten opgegeven worden, en er zal naar een nieuw evenwicht gezocht moeten worden. Ook de Commissie Pensioenhervorming wijst hier al op in de conclusies van haar rapport:

> "Welke concrete opties ook genomen worden, het zoeken naar bijkomende financiering is onafwendbaar, zowel op korte termijn als op langere termijn. Dit moet gebeuren op een maximaal billijke en economisch efficiënte wijze. De Commissie is van oordeel dat financiering op basis van vermogen daarin een rol moet spelen."[8]

[8] Commissie Pensioenhervorming 2020-2040 (2014), 'Een sterk en betrouwbaar sociaal contract. Voorstellen van de Commissie Pensioenhervorming voor een structurele hervorming van de pensioenstelsels', p. 184.

De technologische transitie

Vooraleer we overgaan tot het nader bekijken van de positie van het vermogen in de totale economie, is het nuttig de tweede trend die de maatschappij voor uitdagingen stelt te belichten. Want net wanneer de werkgelegenheidsgraad structureel versterkt zou moeten worden, dreigt een andere evolutie die strategie te doorkruisen. De ontwikkeling van nieuwe technologieën en de door velen voorspelde komende digitale revolutie, zelfs als ze niet tot massaal jobverlies leiden, zetten wel een extra neerwaartse druk op de werkgelegenheid en op de in de economie gecreëerde meerwaarde die terugvloeit naar de factor arbeid, en doen hun impact op de primaire inkomstenbasis van de overheidsfinanciën —de lasten op loonarbeid— nu al gelden.

Impact op de arbeidsmarkt

Een eerste belangrijk punt heeft opnieuw betrekking op de arbeidsmarkt, waar laag- en middengeschoolden meer en meer onder druk komen te staan.

Was in 1986 nog 62,1% van de mannen die ten hoogste lager secundair onderwijs genoten hadden aan de slag, dan daalde dit in 2006 voor het eerst onder de vijftig procent — om zijn duikvlucht vervolgens enkel nog te versnellen. Nog eens tien jaar later was nog amper 42% van de laaggeschoolde mannen aan het werk, en er is weinig reden om aan te nemen dat die tendens zal keren. Ook laaggeschoolde vrouwen komen nauwelijks aan de bak: al sinds de eeuwwisseling flirt hun werkgelegenheidsgraad met de grens van 30%, zonder die echter duurzaam te kunnen doorbreken; meer dan zeven op de tien van hen zit thuis zonder uitzicht op een job.

De technologische transitie doet zich ook voelen bij middengeschoolde mannen: hun werkgelegenheidsgraad daalde in 2014 voor het eerst sinds midden jaren tachtig onder de symbolische grens van 70%. En net zoals bij laaggeschoolde vrouwen lijken ook middengeschoolde vrouwen op een bovengrens te botsen: tussen 1986 en 2000 klom hun werkgelegenheidsgraad stelselmatig hoger, om sinds de eeuwwisseling volledig te plafonneren (cf. grafiek 6, infra).[9]

[9] Bron cijfers: Statbel. Algemene Directie Statistiek, 'Trends op de Belgische arbeidsmarkt 1983-2015.'

Grafiek 6: Werkgelegenheidsgraad naar opleidingsniveau en geslacht

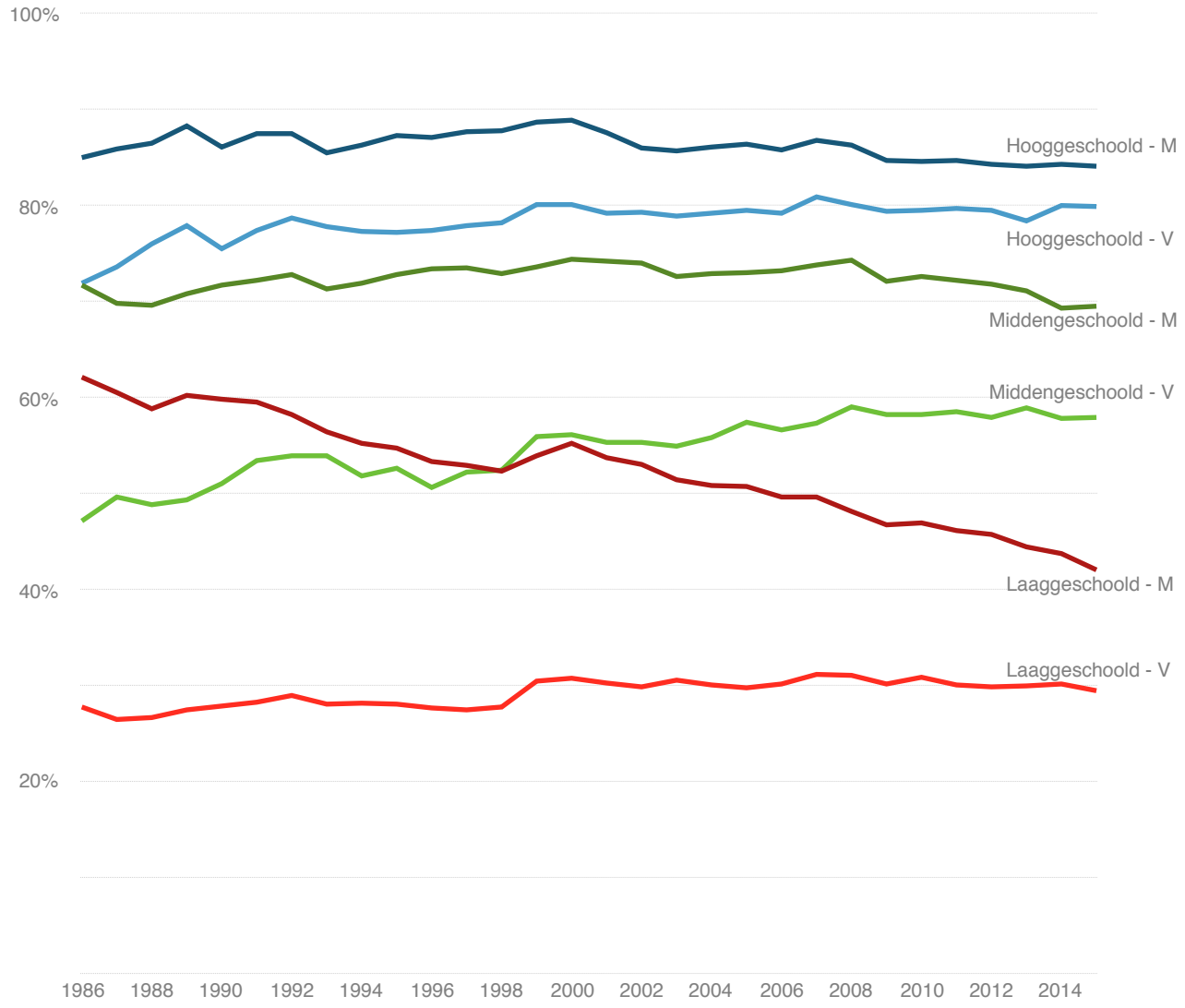

Het systematisch afkalven van de jobmogelijkheden voor laaggeschoolden heeft een belangrijk negatief effect op de mogelijkheden om de arbeidsparticipatie fors te verhogen, zeker omdat ook in het middengeschoolde segment nauwelijks genoeg jobs gecreëerd worden om de werkgelegenheidsgraad op peil te houden. Dat verklaart mee hoe het komt dat de werkgelegenheid bij mannen in de leeftijdsgroep van 25 tot 54 jaar sinds 1999 een structureel dalende tendens vertoont (cf. opnieuw grafiek 4, supra), ondanks de geleverde inspanningen om de algemene werkgelegenheidsgraad op te trekken.

Dit fenomeen van een arbeidsmarkt die onder andere onder druk van een voortschrijdende technologisering en robotisering, maar ook door de impact van de globalisering, laag- en middengeschoolden uitstoot, reflecteert zich ook in de loonevolutie van de laatste jaren.

Terwijl het gemiddeld bruto maandloon voor voltijds tewerkgestelde werknemers met een masterdiploma sinds 1999 in reële termen met meer dan tien procent gestegen is, verdienen werknemers met ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs of van het hoger secundair onderwijs nu *minder* dan in 1999. Meer zelfs: het reële gemiddelde maandloon lag in 2014 voor *alle* werknemers lager dan tien jaar eerder – werknemers met een masterdiploma uitgezonderd: zij gingen er nog flink op vooruit.[10]

Grafiek 7: Gemiddeld bruto maandloon voor voltijds tewerkgestelde werknemers (gecorrigeerd voor inflatie)

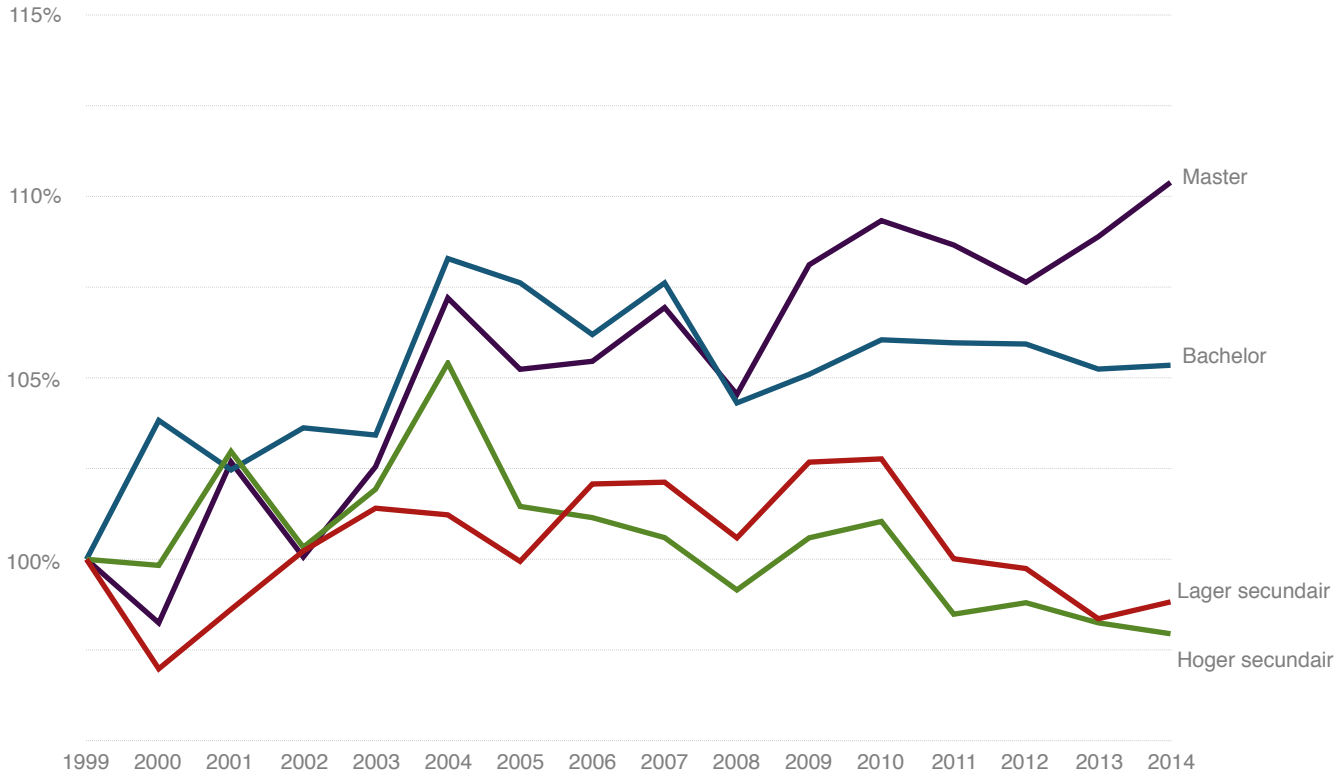

Hooggeschoolde werknemers slagen er dus wel in om de vruchten van de globalisering en de technologische transitie te plukken, terwijl anderen de omslag vertaald zien in het verdwijnen van werkgelegenheidskansen en slinkende reële lonen. De loondivergentie tussen laag- en middengeschoolden enerzijds en hooggeschoolden anderzijds is sinds 1999 dan ook scherp gestegen. Voor elke euro die een voltijdse werknemer met ten hoogste een diploma van het lager onderwijs gemiddeld verdient, verdiende in 1999 een werknemer met een masterdiploma gemiddeld 1,78 euro. In 2014 was dit al opgelopen tot 1,99 euro (cf. tabel 3).

[10] Bron cijfers: Statbel. Algemene Directie Statistiek: 'Gemiddelde bruto maandlonen.' Inflatiecorrectie op basis van HICP-indicator (Eurostat).

Tabel 3: Stijgende loondivergentie

	Master / Lager secundair	Master / Hoger secundair	Master / Bachelor
1999	1,78	1,66	1,39
2014	1,99	1,87	1,46

Deze loondivergentie tussen lager en hoger opgeleiden zou nog verder oplopen wanneer we niet enkel, zoals de cijfers getoond in grafiek 7 en tabel 3 wel doen, enkel de lonen van voltijdse werknemers in rekening brengen, maar ook kijken naar de mate waarin deeltijds wordt gewerkt, wat in vergelijking met een gelijkaardige voltijdse baan natuurlijk ook loonverlies oplevert: laag- en middengeschoolden werken veel vaker deeltijds dan hooggeschoolde werknemers, en dit verschil is de laatste jaren alleen maar groter geworden, wat de reële loonkloof tussen de gemiddelde hooggeschoolde werknemer en de rest alleen maar verder verbreedt.[11]

Grafiek 8: Deeltijds werk naar scholingsgraad

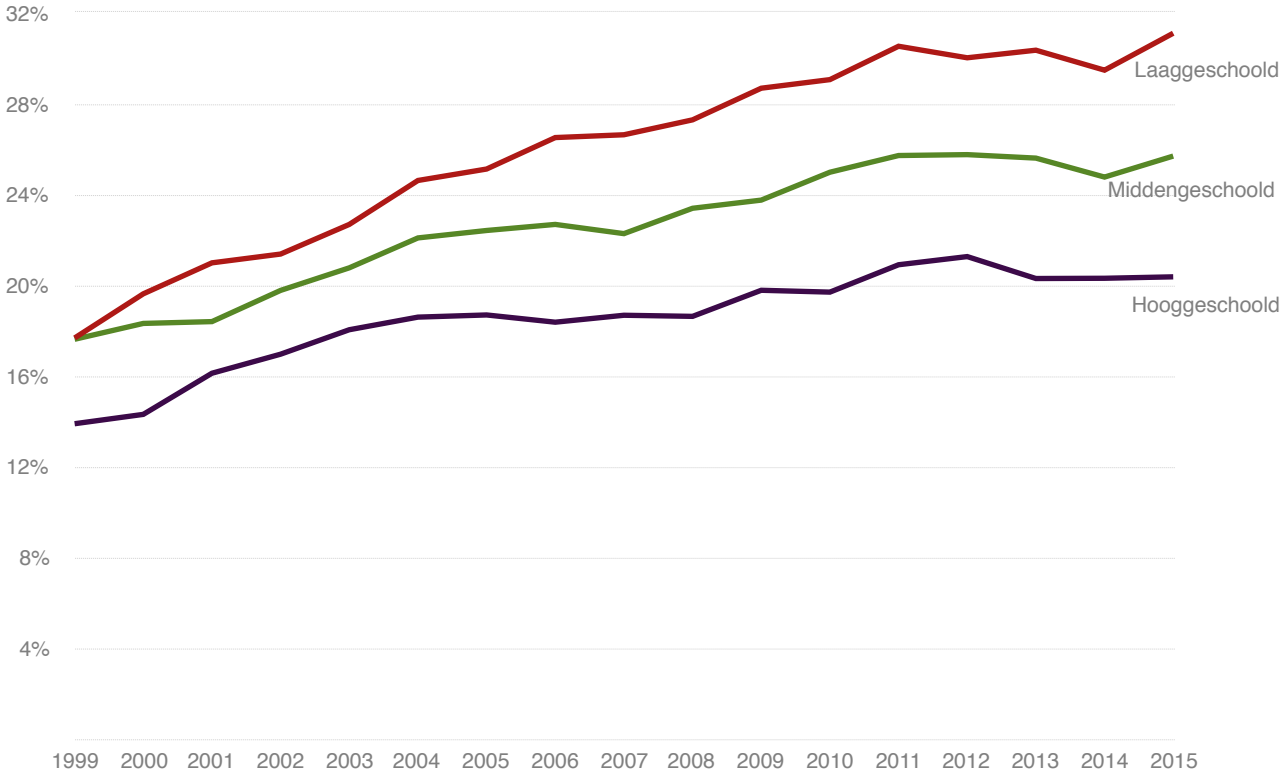

De polariserende invloed van de voortschrijdende technologisering op de arbeidsmarkt toont zich ook wanneer we de werkgelegenheidsgroei onder de loep nemen van specifieke jobs. Maarten Goos, Alan Manning, & Anna Salomons publiceerden twee jaar geleden een bijzonder interessant

[11] Bron cijfers: Eurostat: 'Full-time and part-time employment by age, sex, and educational attainment level.'

onderzoek waarin ze beroepen groepeerden in een aantal beroepsgroepen op basis van het gemiddelde loon en de mate waarin de job gekenmerkt wordt door de intensiteit van routinematige taken, en vervolgens nagingen hoe de werkgelegenheid in elke beroepsgroep evolueerde tussen 1993 en 2010 in zestien Europese landen (waaronder ook België).[12] De resultaten worden gepresenteerd in grafiek 9. Goedbetaalde jobs staan groen aangeduid, middenbetaalde jobs oranje, en slechtbetaalde jobs rood. De grootte van elke cirkel duidt het belang aan van de beroepscategorie in de totale werkgelegenheid. Op de verticale as wordt de werkgelegenheidsevolutie tussen 1993 en 2010 aangeduid, op de horizontale as de mate waarin de job gekenmerkt wordt door routinetaken.

Grafiek 9: Hoe minder routine in de job, hoe groter de werkgelegenheidsgroei

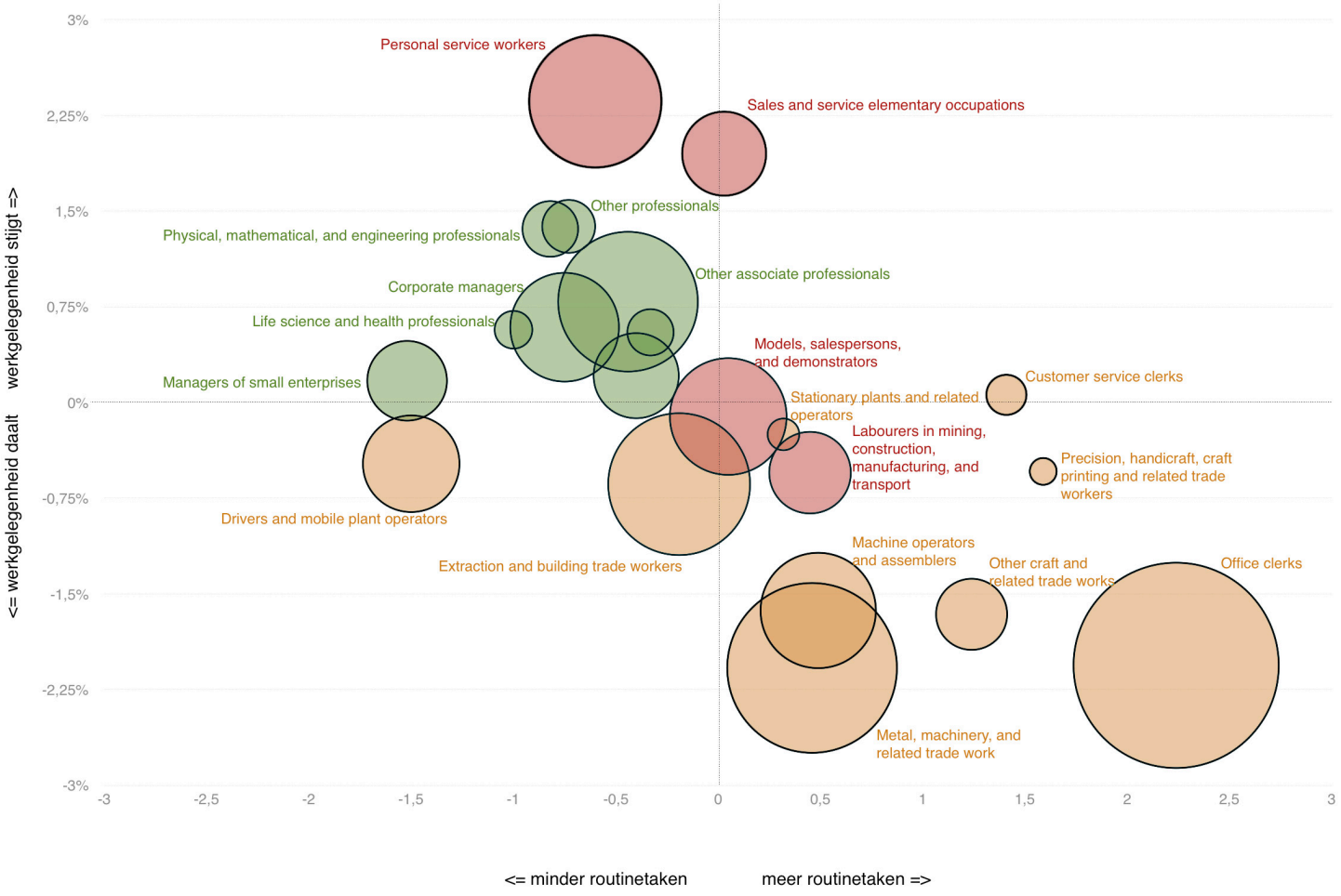

Uit deze grafiek blijkt duidelijk de mate waarin jobs met vele routinetaken nu al het slachtoffer zijn van de technologische transitie, en dat deze jobs zich vooral in het midden van het loonspectrum terugvinden. Werkgelegenheidsgroei doet zich vooral voor in de goedbetaalde, minder

[12] Goos, Manning, Salomons (2014), 'Explaining Job Polarization: Routine-Biased Technological Change and Offshoring.' Grafiek 9 is opgesteld op basis van de cijfers gepresenteerd in tabel 1, p. 2152 van dat artikel.

routinematige jobs enerzijds, en in laagbetaalde minder routinematige jobs anderzijds. Wie een routinematige job in het midden van het loonspectrum heeft, staat onder druk: of hij zal zich moeten bijscholen om mee te kunnen met de hooggeschoolden, of hij zal moeten doorschuiven naar lagerbetaalde jobs, waar hij laaggeschoolden dreigt te verdringen.

De voortschrijdende technologische ontwikkeling, die nu dus al zo'n belangrijke impact heeft op de structuur van de economie en de werkgelegenheid, zal de komende jaren ook niet stilvallen, integendeel. Nieuwe technologieën verdringen immers niet alleen de traditionele industriële handenarbeid, maar nemen ook jobs in het vizier in sectoren die tot nu toe veilig schenen te zijn voor robotisering. Het is natuurlijk extreem moeilijk de toekomst te voorspellen; toch is het nodig de mogelijke impact van robotisering ernstig te nemen, precies omdat die zo groot kan zijn.

In het laatste jaarverslag van de Hoge Raad voor Werkgelegenheid, dat deels gewijd is aan de digitale economie, wordt een overzicht gegeven van enkele scenario's, gaande van de befaamde studie van Frey & Osborne (2013), die toegepast op België zou betekenen dat maar liefst 39% van de banen een erg hoog risico loopt weggeautomatiseerd te worden, tot Arntz et al. (2016), die de impact op de werkgelegenheid van de komende digitale revolutie voor België schatten op 7%.[13]

Zelfs wanneer we uitgaan van deze lage schatting, betekent dit nog steeds dat van de huidige 4,52 miljoen jobs in België er meer dan 316.000 op de helling zouden staan, wat een belangrijke neerwaartse druk zet op de werkgelegenheidsgraad. Automatisering die arbeid overbodig maakt, kan natuurlijk leiden tot lagere prijzen en dus een hoger reëel beschikbaar budget (toch voor wie niet zonder inkomen valt – een belangrijke nuance), wat op zijn beurt weer nieuwe jobs kan creëren. De vraag is echter of degenen die door automatisering uitgestoten worden uit de arbeidsmarkt, ook degenen zijn die die nieuwe jobs zullen en kunnen invullen. Bovendien geldt opnieuw dat de negatieve shock van die technologische ontwikkelingen in de eerste plaats gevoeld zal worden door laag- en middengeschoolden: hoe lager geschoold, hoe groter de kans dat iemand een job uitvoert die een hoog risico op automatisering inhoudt.[14]

---

[13] Hoge Raad voor Werkgelegenheid, 'Verslag 2016', p. 128 e.v.
Frey & Osborne (2013), 'The Future of Employment. How Susceptible Are Jobs to Computerization?'
Arntz, Gregory, Ziehran (2016), 'The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries. A Comparative Analysis.'

[14] Arntz, Gregory, Ziehran (2016), 'The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries. A Comparative Analysis,' p. 20.

Hooggeschoolden profiteren van de nieuwe wereld, de rest blijft ter plaatse trappelen of gaat er zelfs op achteruit. Een belastingsysteem dat rechtvaardig wil zijn, moet met deze ontwikkelingen rekening houden en er zich aan aanpassen.[15]

Impact op de verdeling van de meerwaarde

Het belang van deze economische omwenteling blijft niet beperkt tot de hierboven beschreven polarisering van de arbeidsmarkt. Relevant voor het onderwerp van deze studie, die immers de impact van de demografische en technologische tendensen op de klassieke financieringsbasis van de overheid en de sociale zekerheid wil schetsen, is niet alleen dat zij een neerwaartse druk zetten op het algemene werkgelegenheidspeil, wat de klassieke, primaire belastingbasis versmalt. Diezelfde technologische evolutie leidt bovendien tot een graduele maar systematische en structurele verschuiving van de manier waarop de meerwaarde die binnen een economie wordt gecreëerd, verdeeld wordt over de productiefactoren arbeid (in lonen en socialezekerheidsbijdragen) en kapitaal (in het bruto-exploitatieoverschot, dat na aftrek van kosten en vennootschapsbelasting uitgekeerd kan worden als winst aan de aandeelhouders, opzijgezet kan worden als bedrijfswinst, of geherinvesteerd kan worden).

Werd in de economische literatuur lange tijd verondersteld dat deze verhouding doorheen de tijd globaal gezien stabiel bleef (na afvlakking van conjunctuurschommelingen), dan moeten we vaststellen dat dit ondertussen weerlegd is door de feiten: het aandeel van de meerwaarde gecreëerd in de economie dat terugvloeit naar werknemers neemt stelselmatig af, ten voordele van het aandeel dat terugvloeit naar de factor kapitaal. Wie houder is van kapitaal, slaagt erin een groter deel af te romen van de productiviteitswinsten die gegenereerd worden door de voortschrijdende techniek dan wie zijn arbeid aanbiedt.

---

[15] Dat betekent, bijvoorbeeld, de progressiviteit in de personenbelasting weer meer tot z'n recht laten komen, zodat wie het ongeluk heeft bij de verliezers te horen van ontwikkelingen die onafhankelijk van hemzelf gebeuren, daarvoor in enige mate gecompenseerd wordt door wie het geluk heeft bij de winnaars te horen. Dat betekent niet simpelweg het toptarief in de personenbelasting optrekken: de grensbedragen waarboven iemand in het toptarief belandt moeten zelf ook aangepast worden, rekening houdende met de algemene welvaartsstijging, zodat de progressiviteit van de personenbelasting over de hele loonschaal bewaard blijft. Dat kan deels bekostigd worden door het laten uitdoven van regressieve belastingvoordelen zoals de woonbonus. Een verdere uitwerking hiervan moet wachten op een vervolgstudie.

Onderstaande tabel 4 geeft de cijfers voor de sector van niet-financiële en financiële vennootschappen in België, waaruit de duidelijk dalende trend van het loonaandeel blijkt, een daling die zich doorheen de conjunctuurschommelingen stelselmatig doorzet.[16]

Tabel 4: Hoe wordt de meerwaarde gecreëerd in vennootschappen verdeeld?

	Beloning van werknemers	Bruto-exploitatieoverschot
1996-2000	63,1%	36,9%
2001-2005	61,9%	38,1%
2006-2010	59,7%	40,3%
2011-2015	59,7%	40,3%

Deze verschuiving van arbeid naar kapitaal vertaalt zich natuurlijkerwijze ook in het inkomen van de Belgische huishoudens: het inkomen uit winstuitkeringen (dividenden), niettegenstaande zijn grotere volatiliteit, heeft zich heel wat sterker ontwikkeld dan het inkomen uit lonen (cf. grafiek 10, en vergelijk met tabel 6, infra).[17]

Grafiek 10: Evolutie van het inkomen uit verloning versus inkomen uit dividenden (index: 1995 = 100)

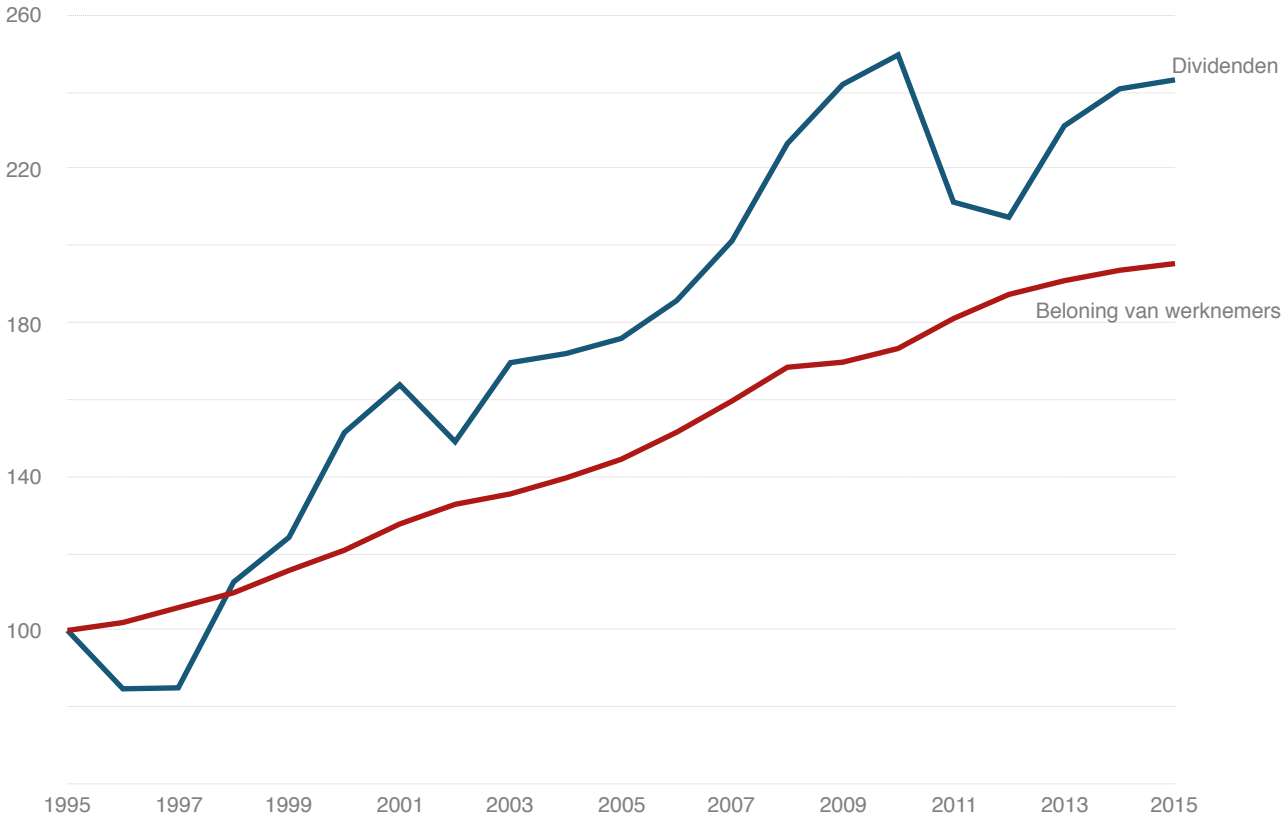

[16] Bron cijfers: Nationale Bank van België, 'Jaarlijkse gedetailleerde sectorrekeningen.'

[17] Bron cijfers: Nationale Bank van België, 'Jaarlijkse gedetailleerde sectorrekeningen.' Het gaat hier dus enkel om de dividenden uitgekeerd aan huishoudens, niet om de dividendenstromen tussen vennootschappen onderling.

België is niet bepaald uniek in dit opzicht: ook in andere Westerse landen neemt het loonaandeel sinds enkele decennia stelselmatig af in belang (cf. tabel 5).[18]

Tabel 5: Arbeidsaandeel in de totale economie

	1976-1985	1986-1995	1996-2005	2006-2015
Duitsland	69,47%	65,61%	63,45%	61,71%
Frankrijk	74,40%	66,93%	64,68%	65,82%
Nederland	72,85%	69,08%	66,11%	64,93%
Verenigde Staten	65,55%	65,17%	64,35%	61,80%

Deels kan deze trend verklaard worden door een verzwakking van de onderhandelingsmacht van werknemers in een geglobaliseerde wereld, maar minstens zo belangrijk is de shift van relatief laagtechnologische naar meer hoogtechnologische diensten en industrie, die een grotere kapitaalinbreng vereisen per werknemer. En wanneer de technologische ontwikkelingen nog versnellen, worden ook de mogelijkheden om arbeid minstens ten dele te substitueren door kapitaal groter: voor meer en meer zaken en taken, zowel manuele als cognitieve, geldt dat waar eens een mens voor nodig was, nu door een machine gedaan kan worden – en zelfs goedkoper. Gegeven deze stijgende substitutiemogelijkheden, en gegeven de verdere verschuiving van laag- naar hoogtechnologische industrie en diensten, zal ook de seculiere trend van een dalend aandeel van de gecreëerde meerwaarde die terugvloeit naar arbeid zich nog versterken.[19]

De implicaties hiervan voor de stabiliteit van het financieringsmodel van de overheid zijn groot: in zoverre de overheid voor het uitvoeren van haar taken en voor de financiering van de sociale zekerheid immers in belangrijke mate en in de eerste plaats steunt op bijdragen uit loonarbeid, zet een krimpend aandeel van de gecreëerde economische meerwaarde die naar arbeid vloeit, dit model ernstig onder druk. Ofwel zal de overheid, om haar inkomsten op peil te houden, de lasten op arbeid in verhouding moeten verhogen (wat rechtstreeks indruist tegen de strategie om de werkgelegenheid te stimuleren), ofwel zal ze ervoor moeten kiezen om de lasten te verschuiven weg van de factor die in belang afneemt (arbeid) naar de factor die in belang toeneemt (kapitaal).

[18] Bron cijfers: Ameco, 'Adjusted Wage Share (in total economy) at Factor Cost.'

[19] Voor de evolutie in België en elders op de langere termijn, cf. o.a. Paul Van Rompuy (2010), 'Het dalend aandeel van arbeid in het nationaal inkomen: oorzaken en gevolgen'; ILO & OECD (2015), 'The Labour Share in G20 Economies'; Arpaia, Pérez, & Pichelmann (2009), 'Understanding Labour Income Share Dynamics in Europe'; en Andrew Haldane (2015), 'Labour's Share.'

Terzijde: implicaties voor de vennootschapsbelasting

Als het aandeel van de meerwaarde die in de economie gecreëerd wordt dat terugvloeit naar arbeid stelstelmatig afneemt, dan betekent dat omgekeerd ook dat het aandeel dat de factor kapitaal beloont structureel stijgt.

Dat is rechtstreeks relevant voor de politieke discussie rond de hervorming van de vennootschapsbelastingen. De aandacht wordt daarbij bijna volledig getrokken door de roep om een verlaging van de nominale belastingtarieven, van het huidige niveau van 33,99% naar 25% of zelfs 20%. Dat zou een verderzetting betekenen van een trend die al enkele decennia bezig is, waarbij land na land het verschuldigde tarief in de vennootschapsbelasting verlaagt omdat andere landen het ook doen, en men dus wel moet volgen om concurrentieel te blijven.

België heeft er een tijdlang voor gekozen om, eerder dan in te zetten op 'het laagste nominale tarief', zich te specialiseren in een nichestrategie, waarbij bedrijven gelokt worden met specifieke aftrekmogelijkheden. Dit leidde enerzijds tot, vergeleken met andere Europese landen, relatief hoge nominale tarieven, maar anderzijds ook tot een situatie waarbij bepaalde bedrijven of onderdelen van bedrijven door belastingsoptimalisatie ertoe in staat zijn hun effectieve belastingtarief erg laag te houden.[20]

Deze nichestrategie om bedrijven aan België te binden staat onder druk door de Europese doelstelling om te komen tot een zogenaamde Common Consolidated Corporate Tax Base. Een reeks specifieke aftrekmogelijkheden zouden ofwel veralgemeend worden over heel Europa (zoals een vergelijkbare techniek als de notionele intrestaftrek, en de belastingaftrek voor onderzoek en ontwikkeling), ofwel niet meer toegelaten worden: de doelstelling hier is enerzijds het tegengaan van agressieve belastingplanning door bedrijven, en anderzijds een vereenvoudiging van het belastingsysteem voor bedrijven die doorheen heel Europa actief zijn. Dat valt op zich toe te juichen, maar in de huidige plannen zouden lidstaten wel fiscaal met elkaar kunnen blijven concurreren op basis van de hoogte van het nominale tarief van de vennootschapsbelasting. Op die manier wordt de wedren tussen de verschillende Europese lidstaten naar steeds lagere tarieven in stand houden, voor zover het die tendens niet nog zal versterken.

[20] Het impliciete tarief van de vennootschapsbelasting in grafiek 11 (infra) wordt berekend door het bruto-exploitatieoverschot van de vennootschappen —de belastbare basis vóór aftrek van in te brengen kosten— af te zetten tegen de effectieve opbrengst van de vennootschapsbelasting.

Grafiek 11: Evolutie van de vennootschapsbelasting in België

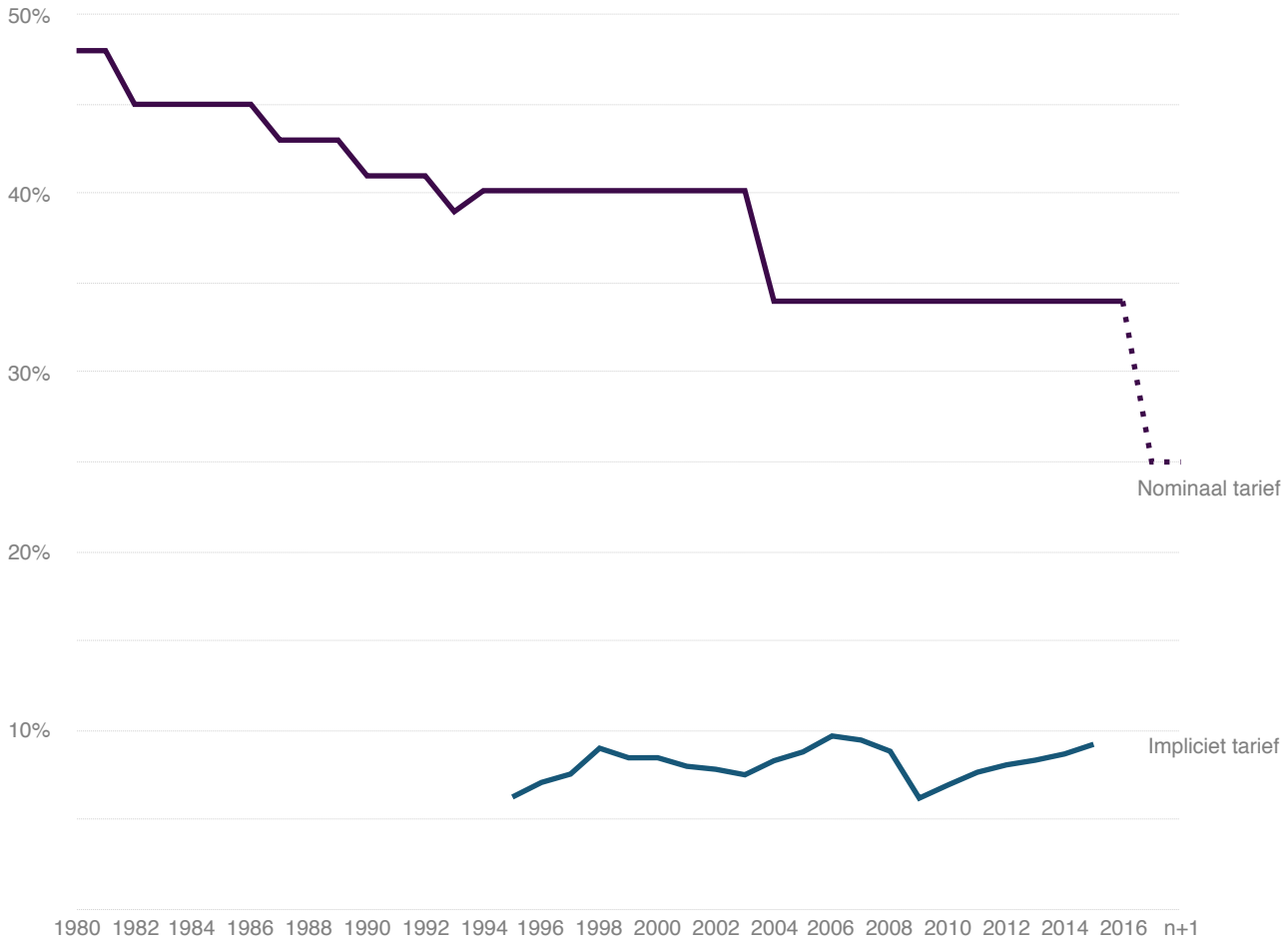

De consequenties van die fiscale concurrentie tussen Europese staten zijn nochtans niet min. De potentiële opbrengst uit de vennootschapsbelasting die een land misloopt door deze wedren naar steeds lagere tarieven, moet immers elders gecompenseerd worden: ofwel door een afbouw van de openbare dienstverlening en de sociale zekerheid, ofwel door hogere lasten op arbeid (wat werkgelegenheid vernietigt) en/of consumptie (wat het reëel beschikbaar inkomen doet dalen en zo een negatieve feedback-loop met de rest van de economie tot gevolg heeft). Wat de ene minder betaalt, daar moet een ander voor opdraaien.

De internationale tendens dat de winst die bedrijven maken steeds minder belast wordt, staat in schril contrast met de parallelle tendens dat een steeds groter aandeel van de gecreëerde meerwaarde in de economie door de factor kapitaal wordt gecapteerd, ten nadele van de factor arbeid: zowel het bruto-exploitatieoverschot, de basis van de bedrijfswinst, als de winstuitkeringen blijven stijgen in verhouding tot het deel van de gecreëerde meerwaarde dat terugvloeit naar de werknemers (cf. tabel 4 en 5 en grafiek 10, supra).

Men kan zich dan ook ernstig vragen stellen bij de economische 'noodzaak' van een verlaging van de vennootschapsbelasting. De eengemaakte Europese markt voor goederen, diensten, kapitaal en personen biedt vele voordelen, maar de bedrijven die er het meest de vruchten van kunnen plukken doordat het handel tussen twee landen haast zo makkelijk maakt als handel binnen één land, dreigen tegelijk de voordelen ervan voor burgers te ondergraven als ze het wegvallen van de grenzen binnen de eengemaakte markt ook gebruiken om landen aan te sporen tot ongebreidelde fiscale concurrentie.

Voor zover mogelijk dient men binnen Europa dan ook afspraken te maken over minimale tarieven waar de vennootschapsbelasting niet onder mag duiken: alleen op die manier kan een einde gemaakt worden aan de perverse logica waarin elk land om de beurt zijn vennootschapsbelasting verlaagt omdat de andere landen het ook doen, en men anders de nodige bedrijfsinvesteringen misloopt. De bedrijfswereld in de Verenigde Staten slaagt erin het hoofd boven water te houden met een vennootschapsbelastingtarief van 38,92%; er is geen enkele reden om te geloven waarom het in Europa niet mogelijk zou zijn te overleven als bedrijf met een tarief boven de 25% – zolang hierover maar afspraken gemaakt worden tussen de lidstaten.

De positie van het vermogen in de economie

De huidige financieringsbasis van de overheid en de sociale zekerheid, waarbij het gros van de inkomsten gepuurd wordt uit lasten op loonarbeid, zal in het licht van de demografische en de technologische transitie grondig herdacht moeten worden. De Commissie Pensioenhervorming wijst in haar conclusies al vooruit naar een alternatieve financieringsbron: vermogen. En ook uit de bespreking van de impact van de technologische transitie op de economie bleek de noodzaak van het verschuiven van de lasten op arbeid naar kapitaal en vermogen, dat immers een steeds groter deel van de gecreëerde meerwaarde in de economie weet op te strijken. Wat is dus de positie van het vermogen in onze economie?

Via de resultaten van het huishoudbudgetonderzoek van de FOD Economie kunnen we de evolutie volgen van de voornaamste inkomensbronnen van de (geglobaliseerde) Belgische huishoudens tussen 1978 en 2010: inkomen uit een economische activiteit (arbeid), inkomen uit vermogen, en inkomen uit sociale uitkeringen.[21]

Tabel 6: Samenstelling van het huishoudinkomen

	1978	2010
Arbeid	64,0%	57,3%
Vermogen	10,1%	13,0%
Sociale uitkeringen	25,8%	28,4%
waarvan pensioenen	*14,5%*	*16,9%*
Andere	0,1%	1,3%

Opvallend is het sterk afnemend belang van arbeidsinkomsten in de totaliteit van het inkomen van de huishoudens, wat ten dele verklaard wordt door het stijgende belang van de sociale uitgaven, waarbinnen de pensioenen verantwoordelijkheid zijn voor meer dan 90% van de gehele toename. Een ander resultaat zou verbazen, gezien het gewicht van de oudere bevolking in de totale bevolking in dezelfde periode ook stelselmatig is toegenomen.

Het stijgend belang van het pensioeninkomen kan de opvallend sterke daling van het belang van het arbeidsinkomen voor de Belgische huishoudens echter wel gedeeltelijk verklaren, maar lang niet volledig. Integendeel: een grotere factor is de in verhouding erg sterke stijging van het belang van inkomen uit vermogen, dat tussen 1978 en 2010 met bijna een derde toenam, van 10,1% naar

[21] Cijfers uit de resultaten van het Huishoudbudgetonderzoek: FOD Economie - Dienst Statistiek (Statbel).

13,0%. Dit resultaat stemt natuurlijk ook overeen met het afnemend belang van het loonaandeel in de verdeling van de gecreëerde meerwaarde in de economie (cf. tabel 4 en 5, supra) en de relatief sterkere stijging van het inkomen uit dividenden dan van het inkomen uit verloning (cf. grafiek 10, supra).

Het toenemende belang van inkomen uit vermogen voor de Belgische huishoudens weerspiegelt ook het toenemende gewicht van het vermogen in verhouding tot de totale economie. Het netto financieel vermogen van de Belgische bevolking, dus het vermogen na aftrek van alle schulden, bedroeg in 2015 bijna duizend miljard euro. Dat betekent dat tussen 1980 en 2015 de verhouding tussen het netto financieel vermogen enerzijds en het netto nationaal inkomen anderzijds fundamenteel is veranderd: was het vermogen toen anderhalf keer zo groot, ondertussen weegt het bijna drie keer zo zwaar.[22]

Grafiek 12: Evolutie van het netto financieel vermogen en het netto nationaal inkomen (in miljoen euro)

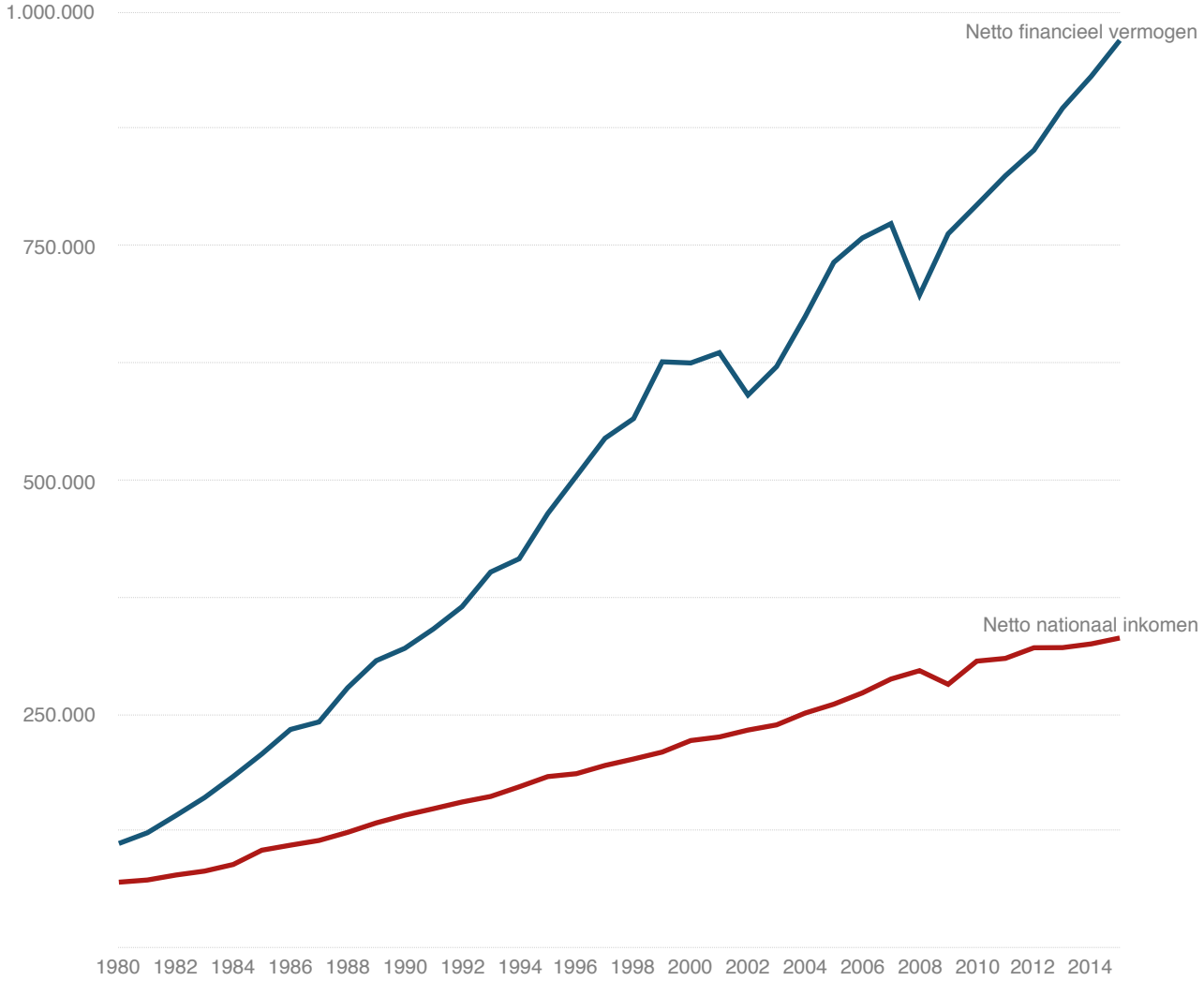

[22] Bron cijfers: Nationale Bank van België, 'Financiële rekeningen van België.'

De waarde van het vastgoed, dat nochtans een erg belangrijke vermogensbron vormt voor de Belg, is in deze vergelijking nog niet eens meegerekend, terwijl ook die enorm toenam: in 1978 kostte een woonhuis gemiddeld 2,5 keer het gemiddelde jaarlijks beschikbaar inkomen van een huishouden; in 2010 was dit opgelopen tot 4,5 keer.[23]

Grafiek 13: Evolutie netto financieel vermogen, woonhuisprijzen, en netto nationaal inkomen (index: 1980 = 100)

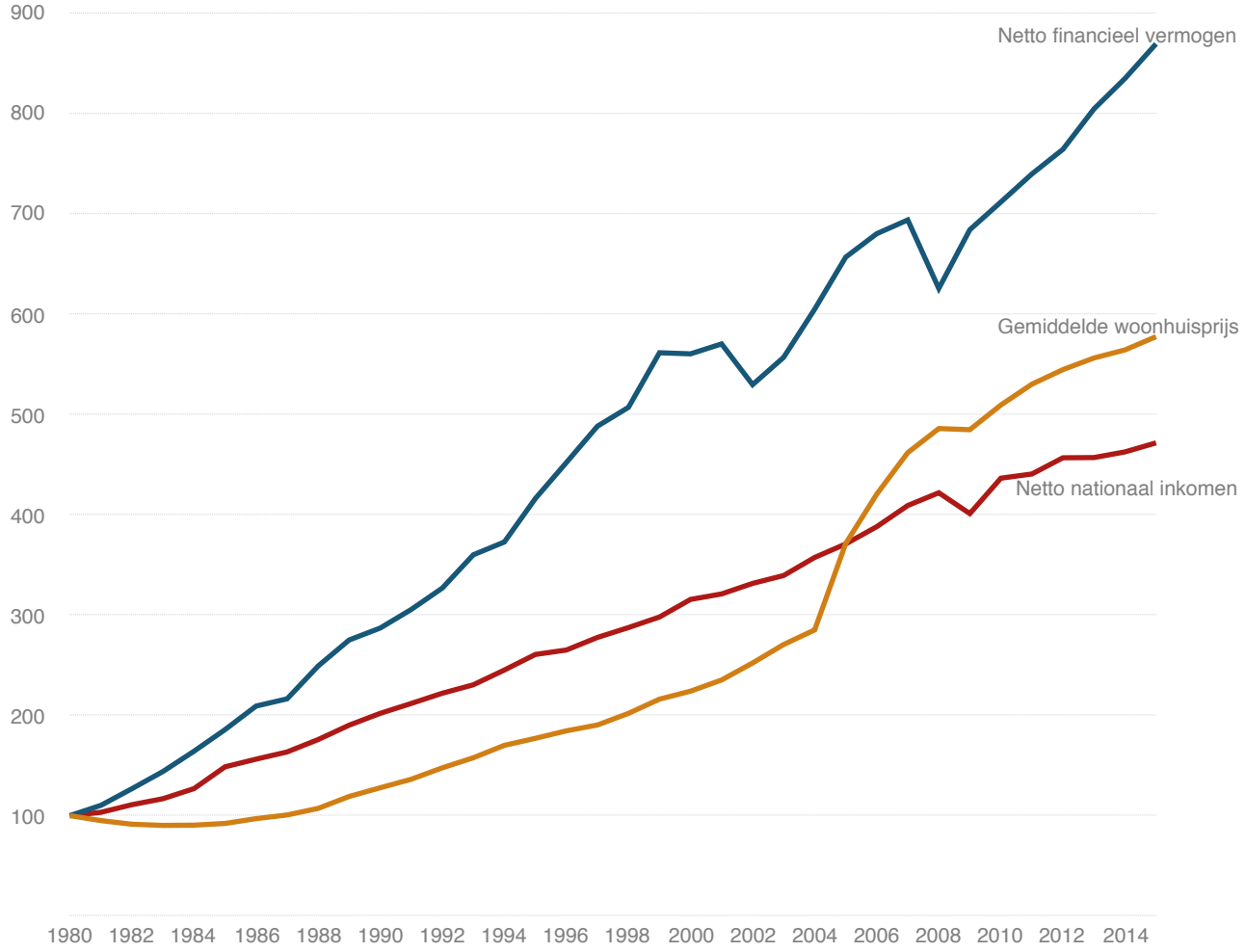

Een eigen woning verwerven is dus een pak duurder geworden voor het gemiddelde Belgische gezin, maar tegelijk zien we dat het financieel vermogen in België een nog veel sterkere stijging kende. Dit is belangrijk, omdat we weten dat het financieel vermogen veel ongelijker is verdeeld over de bevolking dan het woningbezit. 70% van de Belgische huishoudens bezit een eigen woning (maar merk op dat minder dan 20% ander vastgoed bezit naast deze eigen woning, en dit bijna volledig in handen is van de rijkste 20% van de bevolking), terwijl maar één op de vijf geld belegde in een beleggingsfonds en amper één op de tien huishoudens individuele aandelen van beursgenoteerde bedrijven bezit, en ook deze vermogensbronnen quasi volledig terug te vinden zijn in het rijkste

[23] Bron cijfers: Huishoudbudgetonderzoek 1978-2010 en Statbel, 'Statistiek van de vastgoedprijzen.'

kwintiel van de Belgische huishoudens. Dit maakt dat het vermogen in België erg ongelijk verdeeld is, en een relatief kleine groep mensen een disproportioneel groot deel van de rijkdom bezit: "Eén gezin in de top één procent van de vermogensverdeling bezit ruim meer dan wat duizend gezinnen uit het laagste deciel samen bezitten."[24] Hierbij dient dan nog eens aangestipt dat door de aard van het onderzoek, een enquête, de grootste vermogens 'gemist' worden, wat tot een mogelijks belangrijke onderschatting van de vermogensongelijkheid leidt.

Grafiek 14 geeft de verhoudingen weer. Een gezin met een nettovermogen van meer dan 1 miljoen euro bevindt zich in de top-5% van de vermogensverdeling; een huishouden met een nettovermogen van meer dan 3 miljoen euro mag zich tot de rijkste 1% van de bevolking rekenen. Omgerekend naar het aantal huishoudens in België, gaat het hier om 243.400 huishoudens met een vermogen hoger dan 1 miljoen euro, en net geen 50.000 gezinnen met een vermogen van meer dan 3 miljoen euro.

Grafiek 14: Gezinsverdeling versus vermogensverdeling in België

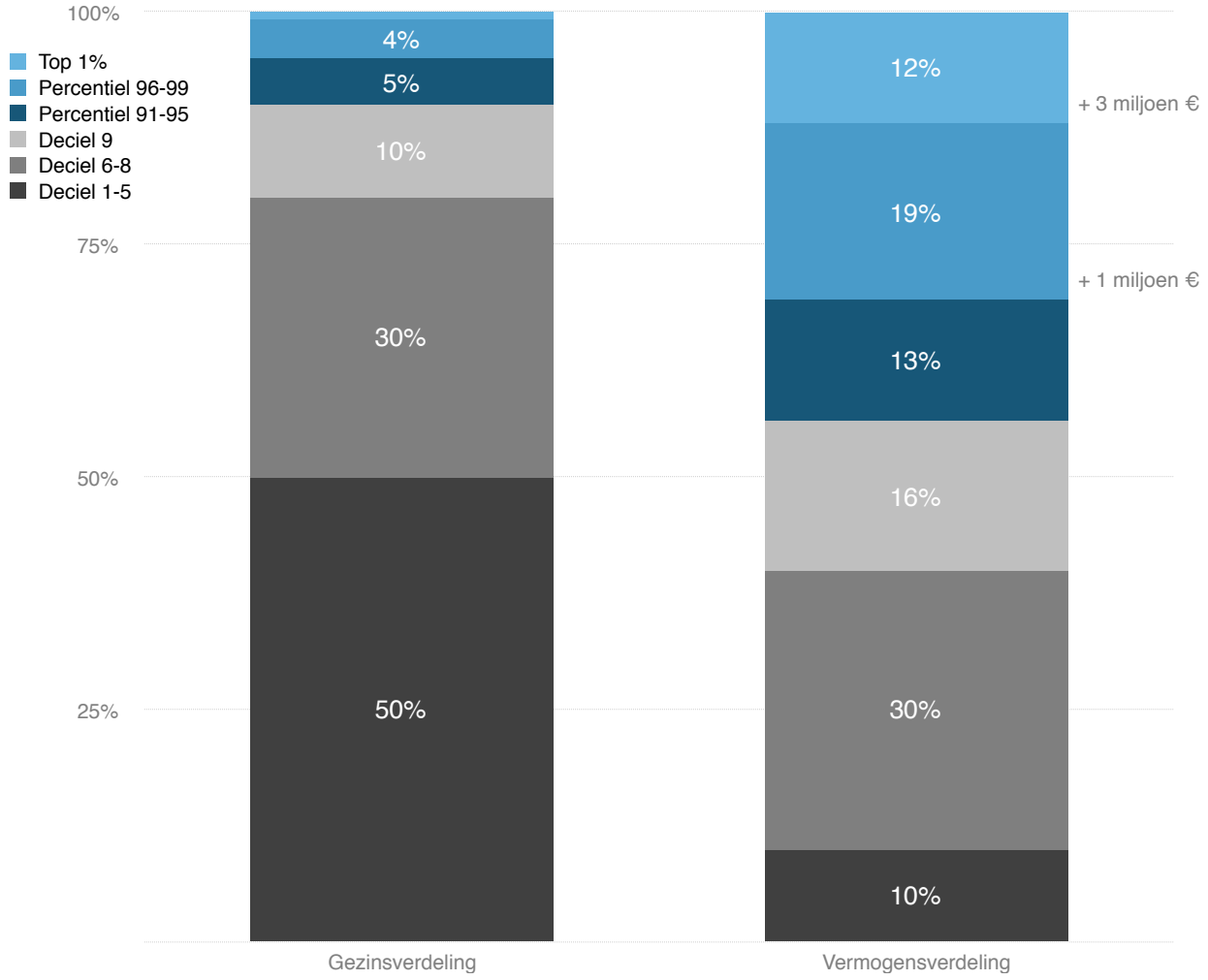

[24] Kuypers & Marx (2014), 'De verdeling van de vermogens in België', p. 7. Voor de meest recente cijfers: Ph. Du Caju (2016), 'The distribution of household wealth in Belgium: initial findings of the second wave of the Household Finance and Consumption Survey.'

Het hoeft niet te verbazen dat ook leeftijd de vermogensverdeling sterk bepaalt: het bezit van het eigen huis en van ander vastgoed, van beleggingen in een gemeenschappelijke beleggingsfondsen, van aandelen op beursgenoteerde bedrijven en van obligaties is telkens het hoogst in de hoogste leeftijdscategorieën. Alleen participaties in pensioenfondsen nemen, niet onverwacht, een duikvlucht eenmaal de grens van 65 jaar gepasseerd. Het gevolg: over de hele bevolking gezien volstaat een nettovermogen van 1 miljoen euro om tot de top-5% te behoren; bij de categorie 65+'ers brengt zo'n vermogen iemand maar net in de top-10%.[25]

Tabel 7: Verdeling van het nettovermogen per leeftijdscategorie (percentielwaarden, in duizend euro)

	p10	p20	p30	p40	p50	p60	p70	p80	p90	p95
< 33 jaar	0,3	2,0	3,9	9,0	29,8	52,5	105,6	166,2	253,5	335,0
33 tot 48 jaar	1,9	10,0	49,0	99,1	173,2	223,0	303,5	396,1	572,5	814,4
49 tot 64 jaar	13,5	69,0	166,4	232,0	295,4	356,6	428,5	560,5	766,0	1.145,0
65+	11,0	103,8	173,2	215,8	285,0	365,0	481,0	629,1	984,5	1.423,0

Uit tabel 7 blijkt duidelijk zowel de concentratie van het vermogen in handen van de oudere generaties, als de scherpe vermogensongelijkheid binnen elke generatie.

De ongelijke verdeling van het vermogen is echter niet alleen een statisch gegeven, maar heeft ook een weerslag op het rendement dat iemand uit zijn vermogen kan halen. De vraag is welke factoren welke rol spelen: wat zijn de determinanten die de winst bepalen die men uit vermogen kan halen?

In Noorwegen houdt men van elke belastingplichtige niet alleen zijn inkomen bij, maar ook zijn vermogen, en hoe dit vermogen is samengesteld. Op basis van die data kan ook het rendement onderzocht worden van verschillende 'types' vermogen: kleiner of groter, belegd in veilige investeringen of in meer risicovolle, in het bezit van een hooggeschoolde vrouw of van een middengeschoolde man, etc. Uit een recente studie op basis van deze data blijkt dat het gemiddelde jaarlijkse rendement over de onderzochte periode 1995-2013 bijna 5 procent bedroeg (4,84%, om precies te zijn), maar dat dit wel erg varieerde van individu tot individu.[26] De vraag is welke factoren deze rendementsverschillen kunnen verklaren. Na controle voor een reeks mogelijke determinanten, concludeert de studie dat de grootste verklarende factor voor het rendement op vermogen

[25] Kuypers & Marx (2014), 'De verdeling van de vermogens in België,' p. 13. De cijfergegevens van tabel 7 zijn overgenomen van p. 24.

[26] Fagereng, Guiso, Malacrino, Pistaferri (2016), 'Heterogeneity and Persistence in Returns to Wealth.'

simpelweg de grootte van het vermogen is. Meer risicovolle investeringen leveren gemiddeld gesproken ook meer rendement op dan veilige investeringen (met als nadeel dat ze wel veel volatieler zijn, en natuurlijk ook meer verlies kunnen opleveren), maar ook hier geldt: hoe hoger op de vermogensladder, hoe groter het rendement behaald met risicovolle dan wel veilige beleggingen.

In 2013 haalde een Noors belastingplichtige met een vermogen waarmee hij zich op het 90ste percentiel van de vermogensverdeling bevindt een rendement dat gemiddeld maar liefst 3,7 keer zo hoog lag als een persoon met een vermogen op het 10de percentiel; in elk jaar van de sample kan men een sterke, positieve correlatie vaststellen tussen een hogere rang op de vermogensladder en een hoger rendement op het vermogen. Het gemiddelde verschil tussen het 50ste vermogenspercentiel en het 95ste bedroeg in de periode 1995-2013 210 basispunten, en het verschil in rendement tussen het 95ste vermogenspercentiel en het 100ste zo maar even 248 basispunten. Of nog: als in een gegeven jaar iemand die zich precies in de helft van de vermogensverdeling bevindt gemiddeld een rendement op zijn vermogen zou halen van 1%, dan haalt iemand op het 95ste vermogenspercentiel een rendement van gemiddeld 3,1%, en iemand die tot de top-1% behoort zelfs een rendement van 5,58%, zelfs wanneer andere mogelijke determinanten gelijk worden geschakeld.

Gegeven dit sterke verschil in rendement dat voor het overgrote deel een functie is van de grootte van het vermogen, heeft vermogensongelijkheid een 'natuurlijke' tendens om zich doorheen de jaren nog te versterken. Of nog: wie rijk is, zal nog rijker worden.

Tussentijdse conclusies

Uit het voorgaande kunnen alvast volgende conclusies getrokken worden:

1. De verhouding tussen de belangrijkste inkomensbronnen van de overheid en de sociale zekerheid is de laatste decennia stabiel gebleven, en berust in overgrote mate op inkomsten uit arbeid. Tussen de verschillende inkomstenbronnen (arbeid, consumptie, kapitaal) hebben zich nauwelijks significante verschuivingen voorgedaan.

2. Door de demografische transitie versmalt het aandeel van de bevolking op beroepsleeftijd in belangrijke mate ten opzichte van het aandeel jongeren en, vooral, ouderen. De impact van deze evolutie op de overheidsfinanciën kan maar ten dele opgevangen worden door een sterk verhoogde werkgelegenheidsgraad.
   - Zelfs wanneer de maatschappij erin slaagt om de werkgelegenheidsgraad substantieel op te trekken, zal er nog naar alternatieve financieringsbronnen gezocht moeten worden om de impact van de vergrijzing op te vangen, wat er onvermijdelijk toe zal leiden dat het belang van inkomsten uit arbeid in het geheel van de inkomsten zal moeten dalen.
   - Bovendien dienen de lasten op arbeid verlaagd te worden om de werkgelegenheid te kunnen optrekken: deze verlaging van de lasten op arbeid zal elders gecompenseerd moeten worden, wat de noodzaak om alternatieve financieringsbronnen aan te boren nog versterkt.

3. De technologische transitie zet de werkgelegenheid nog verder onder druk, en leidt tot een polarisering van de arbeidsmarkt:
   - De werkzaamheidsgraad van laag- en middengeschoolden staat sterk onder druk. Dit plaatst opnieuw belangrijke kanttekeningen bij de strategie om de impact van de vergrijzing op te vangen louter door het optrekken van de werkgelegenheidsgraad: de primaire belastingbasis blijft verder versmallen, wat een tax shift weg van arbeid noodzakelijk maakt.
   - De door sommigen voorspelde 'robot-revolutie' kan deze negatieve arbeidstrend nog verder versterken, wat de noodzaak van een verschuiving van de belastingbasis nog scherper stelt.
   - Het arbeidsinkomen van werknemers met een master-diploma stijgt, het inkomen van alle anderen stagneert of daalt; de loondivergentie neemt toe, de jobpolarisatie zet zich door. Kortom: hooggeschoolden profiteren van de technologische evolutie, de rest ziet er van af.

4. De technologische transitie leidt ertoe dat een steeds groter aandeel van de in de economie gecreëerde meerwaarde terugvloeit naar kapitaal, ten nadele van arbeid. Dit reflecteert zich zowel in het afnemende belang van het aandeel dat gereserveerd wordt voor de beloning van werknemers (incl. socialezekerheidsbijdragen) van de in vennootschappen gecreëerde meerwaarde en een overeenkomstig stijgend belang van het bruto-exploitatieoverschot, als in de snellere groei van de inkomsten uit dividenden dan uit loon.

5. Deze evolutie zet, opnieuw, de klassieke belastingbasis ernstig onder druk, maar wijst meteen de component aan waarheen lasten verschoven moeten worden om in lijn te blijven met de evolutie van de economie: kapitaal en vermogen.
   - Voor de Belgische huishoudens is het belang van het inkomen uit arbeid globaal gesproken sterk gedaald tussen 1978 en 2010, en het belang van inkomsten uit vermogen sterk gestegen. Daarbij dient aangemerkt te worden dat vermogen zelf, en dus ook inkomsten uit vermogen, sterk geconcentreerd is.
   - Het belang van het financieel vermogen ten opzichte van de rest van de economie is de laatste decennia scherp gestegen, het vermogen zelf is in zeer sterke mate geconcentreerd in de hoogste percentielen van de vermogensverdeling, waar ook disproportioneel veel ouderen te vinden zijn.
   - De belangrijkste determinerende factor van het rendement op vermogen is de grootte van dat vermogen.

Krijtlijnen voor een tax shift

Uit het voorgaande blijkt duidelijk de noodzaak van het herdenken van de klassieke financieringsbasis van de overheid en de sociale zekerheid, weg van arbeid, en bleek ook duidelijk in welke richting die tax shift moet gaan: naar vermogen, overeenkomstig de shift die de economie zelf doormaakt. Bovendien moet het belastingstelsel weer beter rekening houden met de verschillende impact van de technologische evolutie op verschillende socio-economische groepen: de maatschappij in zijn geheel kan profijt halen uit die technologische evolutie, maar de voor- en nadelen ervan zijn erg ongelijk verdeeld, omdat ze leidt tot een verscherping van de verschillen in werkgelegenheidsmogelijkheden en een sterker wordende loondivergentie.

Ten eerste moet duidelijk gesteld worden dat elke belangrijke belastinghervorming relatieve winnaars en verliezers zal creëren. Binnen een gegeven opbrengst is het immers altijd zo dat – afgezien van eventuele terugverdieneffecten door een effectiever belastingbeleid– wat de ene minder betaalt, de ander meer zal moeten betalen. Dit maakt ook dat elke fundamentele hervorming politiek moeilijk ligt.

Ten tweede, nog los van de politieke moeilijkheden, is een belangrijke verschuiving weg van arbeid naar andere inkomstenbronnen, simpelweg door de grootteorde van de bedragen, een moeilijke onderneming. Uit tabel 1 bleek dat de overheid in 2015 107,8 miljard euro ophaalde uit lasten op loonarbeid. Het primaire inkomen van de Belgische huishoudens bedroeg in 2015 iets meer dan 212 miljard euro, en het bruto binnenlands product 410 miljard euro. Omgerekend betekent dit een impliciete aanslagvoet van 50,8% op arbeid voor een opbrengst van 26,3% in termen van het bbp. Gesteld dat we de opbrengst uit arbeid met 5% zouden willen verminderen, en dus nog 'maar' 102,4 miljard halen uit lasten op loonarbeid, dan betekent dit een daling van de impliciete aanslagvoet tot 48,2% (= -2,6 %-punt) en een daling van de opbrengst in termen van het bbp met 1,3 %-punt tot 25%. De 5,4 miljard euro die dit zou kosten (zonder te rekenen op enige terugverdieneffecten) moet natuurlijk elders gecompenseerd worden — in de eerste plaats door een verhoging van de lasten op vermogen en kapitaal. Merk echter op dat de opbrengst daarvan momenteel maar 17,6 miljard euro bedraagt: een verhoging met 5,4 miljard euro tot 23 miljard betekent dus een stijging van de belastinginkomsten uit vermogen met meer dan 30%. Is dit wel haalbaar, of moeten we onze ambities bijstellen?

Een heffing op (inkomen uit) vermogen

In wat volgt schetsen we twee mogelijke opties om een tax shift van arbeid naar kapitaal te realiseren. Het gaat hier om pistes die om vervolgonderzoek vragen om de precieze impact en consequenties ervan te kunnen nagaan. Wel geven ze een indicatie van hoe een tax shift die beantwoordt aan de veranderende maatschappelijke en economische context eruit kan zien.

Een belasting op inkomen uit vermogen…?

De grootste inkomstenbron binnen de categorie kapitaalinkomsten- en vermogensbelastingen wordt momenteel gevormd door de roerende voorheffing betaald door natuurlijke personen, die (in 2015) ongeveer 4 miljard euro opleverde. Die opbrengst is het resultaat van een wirwar aan tarieven en vrijstellingen waar een kat haar jongen niet in terugvindt, en waarbij de neutraliteit van de fiscaliteit ernstig in het geding komt: keuzes voor het ene type belegging of investering versus een ander type worden in belangrijke mate gestuurd door de verschillen in belastingtarieven op de opbrengst ervan in plaats van door het verwachte rendement voor belastingen of het risicogehalte van de investering. Dit maakt deze belastingen, zoals ze nu geconcipieerd zijn, erg verstorend. Bovendien worden meerwaarden (fictief dan wel gerealiseerd) in het geheel niet belast, wat, opnieuw, leidt tot belangrijke verstoringen, en tot investeringen die niet gedaan worden in functie van de economisch te realiseren meerwaarde, maar wel in functie van de fiscaal te realiseren meerwaarde.

Een verbreding van de belastingbasis, waarbij de verschillende vrijstellingen worden afgeschaft en alle roerende inkomsten belast worden aan een uniform tarief van 25%, kan volgens de Hoge Raad voor Financiën 5,15 miljard euro opleveren in plaats van de huidige 4 miljard euro die de roerende voorheffing van natuurlijke personen oplevert. Het verschil wordt in grote mate bepaald door het onderwerpen van kapitalisatiebeveks aan de roerende voorheffing. Worden ook de meerwaarden meegenomen, dan loopt, voorzichtig geraamd, de opbrengst op tot 8 miljard euro per jaar, of dubbel zoveel als de roerende voorheffing nu opbrengt.[27]

De door de Hoge Raad voorgestelde hervorming van de spaarfiscaliteit, waarbij alle roerende inkomsten en meerwaarden aan een uniform tarief van 25% worden belast, zou zo ruimte creëren

[27] Hoge Raad voor Financiën (2014), 'Een tax shifting ten voordele van arbeid en bredere belastinggrondslagen', p. 87 en 109.

voor een lastenverlaging op arbeid van 4 miljard euro. Dit komt neer (in een statisch systeem) op een daling van de belastinginkomsten uit arbeid van 3,75%, en een verlaging van de impliciete aanslagvoet op arbeid met 1,9%-punt, wat een inspanning inhoudt, in termen van het bbp, van net geen procent.

Dit kan al belangrijke resultaten opleveren op het vlak van werkgelegenheid. Een verlaging van de lasten op arbeid à rato van 0,5% van het bbp, doorgerekend via een algemene verlaging van de socialezekerheidsbijdragen ten laste van werkgevers, kan volgens studies van de Nationale Bank en het Federaal Planbureau ongeveer 30.000 extra banen opleveren, waarbij een compensatie van de lastenverlaging op arbeid door een verhoging van de opbrengst van de roerende voorheffing, samen met een verhoging van de vennootschapsbelasting, het meest positieve effect op de banencreatie heeft (een verlaging van de lasten op arbeid gecompenseerd door een hogere btw creëert dan weer de minste bijkomende jobs).[28] Een verschuiving van de lasten op arbeid richting kapitaalinkomsten ter waarde van 1% van het bbp zou dus zo'n 60.000 extra banen kunnen opleveren.

… Of een belasting op vermogen?

Er zijn echter ook bezwaren te maken tegen het verhogen van de roerende voorheffing en het belasten van meerwaarden. Zo wordt vaak gezegd dat deze heffingen het ondernemerschap fnuiken: wie zijn geld investeert en laat renderen, wordt daarvoor 'gestraft' met een relatief hoge belasting, terwijl wie niet onderneemt en zijn geld niet laat renderen, de dans ontspringt. Hier is echter eenvoudig een mouw aan te passen door niet inkomsten uit vermogen te belasten, maar vermogen zelf.

Een eenvoudig voorbeeld: twee personen, A en B, hebben elk een vermogen van 1000 euro. A doet niet veel met zijn vermogen, dat hem aan het eind van het jaar ook niets oplevert: zijn rendement bedraagt 0%. B daarentegen investeert en haalt een rendement van 20%. Aan het eind van het jaar bedraagt zijn vermogen dus 1200 euro. De overheid dient uitgaven te financieren ten bedrage van 50 euro. Twee mogelijke scenario's:

- Scenario 1: De overheid neemt de inkomsten uit kapitaal in het vizier, die het aan 25% belast. Dat betekent dat persoon A, die geen rendement haalde op zijn vermogen, geen belastingen zal

[28] Nationale Bank van België en Federaal Planbureau (2011), 'Socialezekerheidsbijdragevermindering en herfinancieringsmaatregelen,' p. 4.

moeten betalen, en persoon B, die zijn geld investeerde, 50 euro belastingen zal moeten betalen, wat zijn rendement na belastingen terugdringt tot 15%.

- Scenario 2: De overheid kijkt naar het totale vermogen van A en B, dat aan het eind van het jaar 2200 euro bedraagt. Om hieruit 50 euro belastingen te puren, moet daarop een heffing vallen van 2,27%. Dat betekent dat persoon A 22,70 euro belastingen verschuldigd is, en persoon B 27,24 euro. De persoon die zijn geld niet, of slecht, investeerde, haalt nu een negatief rendement na belastingen, terwijl de persoon die zijn wel geld liet renderen nu meer overhoudt na belastingen dan in het eerste scenario. Bovendien stellen we de facto ook een verschuiving vast in de verhouding van het kapitaal ten voordele van de meer ondernemende persoon.

Een belasting op het vermogen die evenveel ophaalt als een belasting op inkomsten uit vermogen (of op het rendement op vermogen) zorgt dus voor een allocatie van kapitaal van wie niet investeert en onderneemt naar wie wel investeert en onderneemt. Een vermogensbelasting is economisch gezien dan ook efficiënter dan een belasting op inkomsten uit vermogen: het stimuleert investeringen en ondernemerschap, wat tot extra jobcreatie leidt.[29] Een verschuiving van lasten op arbeid in de richting van vermogen in plaats van vermogensinkomsten zal dus voor hogere werkgelegenheidswinsten zorgen dan het scenario van de Nationale Bank en het Federaal Planbureau voorspelt, dat uitgaat van een verschuiving naar inkomsten uit vermogen.

Tegelijk zijn er ook nadelen verbonden aan dit model van vermogensbelastingen: in zoverre het vermogens die een hoger rendement halen in verhouding minder belast dan vermogens die een lager rendement halen, kan het de al grote vermogensongelijkheid nog verder vergroten. We weten ook al uit het onderzoek van de evolutie van Noorse vermogens dat hun rendement in de eerste plaats afhankelijk was van de grootte van het initiële vermogen, meer dan van investeringsstrategieën. Dit impliceert dat een vermogensbelasting die zijn doel wil bereiken, met progressieve tarieven zal moeten werken.

Het netto financieel vermogen van de Belgische huishoudens in 2015 bedroeg ongeveer 1.000 miljard euro (cf. grafiek 12), terwijl de stock van woonhuizen in handen van huishoudens dat jaar 523 miljard euro waard was.[30] We weten uit de 'Household Finance and Consumer Survey' ook hoe dit vermogen van meer dan 1.500 miljard euro verdeeld is over de 4.868.000 Belgische huishoudens

[29] Voor een formele uitwerking, cf. o.a. Chen, Guvenen, Kambourov, Kuruscu (2015), 'Use It or Lose it: Efficiency Gains from Wealth Taxation.'

[30] Nationale Bank van België, 'Nationale Rekeningen: Kapitaalgoederenvoorraden. Netto voorraden van niet-financiële activa per sector.'

(cf. grafiek 14). Omgerekend naar het aantal gezinnen per vermogenscategorie geeft dit volgend beeld:

Tabel 8: Verdeling van het vermogen

	Aantal huishoudens	Percentage van het totale vermogen	Vermogen per vermogenscategorie	Gemiddeld nettovermogen per huishouden
1%	48.680	12%	180.000.000.000	3.697.617
5-1%	194.720	19%	285.000.000.000	1.463.640
10-5%	243.400	13%	195.000.000.000	801.150
20-10%	486.800	16%	240.000.000.000	493.016
100%-20%	3.894.400	40%	600.000.000.000	154.067
Totaal	4.868.000	100%	1.500.000.000.000	308.135

Een verschuiving van heffingen op vermogensinkomsten naar vermogen houdt in dat de bevrijdende roerende voorheffing op inkomsten uit vermogen wordt afgeschaft. In 2015 leverde deze belasting de overheid 4 miljard euro op.

Bovendien moet een belangrijke verschuiving gerealiseerd worden van lasten op arbeid naar lasten op vermogen. De lasten op loonarbeid leveren nu 107,8 miljard euro op. Die verlagen met 5% kost 5, 4 miljard euro. Wanneer dit volledig gebruikt wordt voor een verlaging van de sociale-zekerheidsbijdragen ten laste van werkgevers, in 2015 goed voor 45,3 miljard euro, zou dit voor hen neerkomen op een lastenverlichting van 12%. Om dit te realiseren moeten we dus in totaal op zoek naar minstens 9,4 miljard euro.

Op een totale (gekende) stock van het nettovermogen van 1.500 miljard euro volstaat een heffing van 0,63% om dit bedrag op te halen: een brede grondslag maakt een lage heffing mogelijk.

Het grootschalig onderzoek op basis van Noorse vermogensgegevens leerde dat over een periode van bijna twintig jaar het vermogensrendement gemiddeld 4,84% bedroeg, met een grote variatie in functie van de grootte van het vermogen: een vermogen aan de top van de vermogensverdeling haalde een rendement dat gemiddeld 458 basispunten hoger lag dan een vermogen in het midden van de vermogensverdeling. We kunnen dan ook niet alle nettovermogens simpelweg onderwerpen aan een heffing van 0,63%, maar zullen deze moeten moduleren naar grootte. Onderstaande tabel 9 geeft hiervoor een indicatief model:

Tabel 9: Vermogensheffing

	Aantal huishoudens	Vermogen per vermogenscategorie	Gemiddeld vermogen per huishouden	Vermogensheffing	Opbrengst	Per gezin
1%	48.680	180.000.000.000	3.697.617	1,75%	3.150.000.000	64.708
5-1%	194.720	285.000.000.000	1.463.640	1,25%	3.562.500.000	18.296
10-5%	243.400	195.000.000.000	801.150	1,00%	1.950.000.000	8.012
20-10%	486.800	240.000.000.000	493.016	0,25%	600.000.000	1.233
100%-20%	3.894.400	600.000.000.000	154.067	0,05%	300.000.000	77
Totaal	4.868.000	1.500.000.000.000	308.135	0,63%	9.450.000.000	1.941

Belangrijke opmerkingen bij deze tabel:

a) Bij de interpretatie van deze cijfers moet de afschaffing van de bevrijdende roerende voorheffing voor particulieren in rekening gebracht worden: dit levert 4 miljard euro of gemiddeld 822 euro per huishouden op; het zijn wel in de eerste plaats de hogere vermogensklasses die van deze vermindering zullen genieten.

b) De vermindering van de lasten op loonarbeid met 5,4 miljard euro komt overeen met een loonlastenverlaging van gemiddeld 1.186 euro per werknemer. Indien die loonlastenverlaging zo gemoduleerd wordt dat ze vooral op de lage lonen gericht is, heeft zij het grootste effect op jobcreatie. De bijkomende werkgelegenheid, hogere nettolonen en extra welvaartscreatie die dit mogelijk maakt, vloeit zo in grotere mate terug naar wie lager op de vermogensladder staat. De voorgestelde belastinghervorming werkt dus sterk herverdelend, en in zoverre de marginale consumptiequote groter is naarmate iemand een kleiner inkomen of vermogen heeft, werkt dit de ondersteuning van de algemene vraag en dus van de economie in de hand.

c) Voorts dient opgemerkt dat in dit model de grenzen waarboven een huishouden in een hogere heffingscategorie valt, bepaald worden in functie van inflatie, welvaartsevolutie, en vermogensverdeling: de heffingen worden gelinkt niet aan bedragen maar aan vermogensverdelingscategorieën. Zo wordt het perverse effect vermeden dat steeds meer gezinnen een hogere heffing moeten betalen simpelweg omdat de economie groeit, en behoudt de heffing zijn progressieve karakter doorheen de tijd.

d) Het kan lijken alsof de allerhoogste vermogens nettoverliezers zijn in dit systeem, maar zij genieten disproportioneel van de afschaffing van de bevrijdende roerende voorheffing en van de vrijstelling van winsten die zij maken op vermogen, wat het risico op kapitaalvlucht tegengaat en ondernemingszin bevordert. Bovendien dient opgemerkt dat het gemiddelde tarief dat hier wordt gehanteerd, 0,63%, ver onder de effectieve belastingvoet ligt die bijvoorbeeld Nederland op vermogen heft: hun heffing van 30% op een fictief rendement van 4% op het vermogen

(boven een grens van 20.661 euro) komt immers overeen met een effectieve heffing van 1,2% op het vermogen zelf. Alleen vermogens in de top-5% zitten (iets) boven dat Nederlandse tarief, maar het rendement dat zij kunnen halen op hun vermogen ligt ook disproportioneel veel hoger dan het gemiddelde.

e) Meer in het algemeen geldt dat een vermogensbelasting van x % overeenkomt met een belasting van 25% op een vermogensrendement van (x / 25 %). Tegenover een belastingsysteem waar gekozen wordt voor een uniforme heffing van 25% op alle inkomen uit vermogen, is een vermogensheffing dus voordeliger voor wiens gerealiseerde rendement op het vermogen hoger ligt dan (x / 25 %).

Het effect van deze shift op de relatieve verhoudingen tussen de verschillende inkomstenbronnen van de overheid blijkt uit onderstaande grafiek 15, een update van grafiek 1:

Grafiek 13: Aandeel van verschillende fiscale bronnen in het geheel van de belastingopbrengst

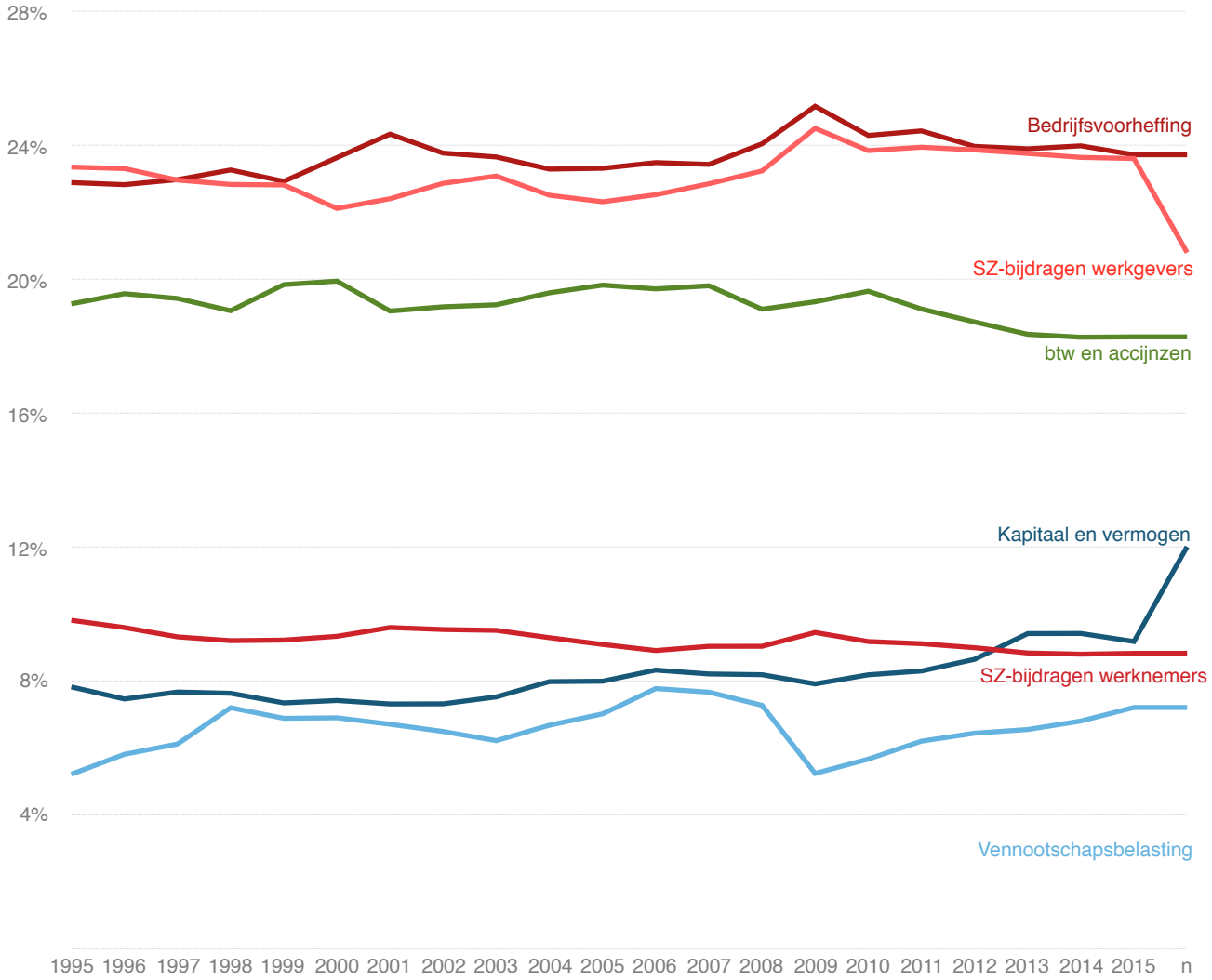

Een belangrijke verschuiving van de lasten op arbeid naar vermogen is dus mogelijk, en kan –door de vrijstelling van roerende inkomsten en meerwaarden– het ondernemerschap zelfs nog een stevige duw in de rug geven. Met de opbrengst van deze vermogensbelasting kan de werking van de overheid en de financiering van de sociale zekerheid terug op zekere voet gezet worden.

Een reeks Europese en internationale richtlijnen en samenwerkingsakkoorden moet het de lidstaten van de Europese Unie mogelijk maken beter greep te krijgen op vluchtig kapitaal en te beletten dat belastingplichtigen via fiscale optimalisatietechnieken erin slagen de door hen verschuldigde belasting te ontwijken. Dit gaat in de eerste plaats om de stromen van kapitaalopbrengsten, maar niets belet België om er zelf voor te kiezen die kapitaalopbrengsten niet te belasten, maar wel het kapitaal zelf. Een inwoner van Frankrijk die in België dividenden opstrijkt zal in Frankrijk belasting op die dividenden verschuldigd zijn; een inwoner van België die hier dezelfde dividenden opstrijkt zal die belasting niet verschuldigd zijn, maar wel belasting verschuldigd zijn op zijn vermogen. Via de matching van de gegevens van de financiële instellingen in de verschillende Europese lidstaten die sowieso doorgegeven worden moet het mogelijk zijn een beeld te vormen van het vermogen van individuen. De roerende voorheffing zelf kan in dit systeem functioneren zoals ze oorspronkelijk bedoeld was: niet langer bevrijdend maar werkelijk als een voorheffing, een voorafname op het verschuldigde bedrag, dat nadien in mindering wordt gebracht van de definitieve belastingheffing op het vermogen zelf.

Het invoeren van een vermogensbelasting staat op zich los van een Europese financiële transactietaks: een heffing van 0,1% op alle transacties van op de kapitaalmarkten verhandeldbare instrumenten, geldmarktinstrumenten, en deelbewijzen in collectieve beleggingsfondsen, en een heffing van 0,01% op de onderliggende activa bij transacties van afgeleide producten. Deze taks zou verschuldigd zijn door de financiële instellingen die de transactie uitvoeren, en kan volgens de FOD Financiën België 0,18% tot 0,48% van het BBP opleveren: voor 2015 dus ergens tussen de 0,74 miljard en 1,97 miljard euro.[31]

[31] Eugène, Bisciari, Nautet, Stinglhamber, Van Meensel (2013), 'Tendensen in de belastingstelsels van de EU.'

Conclusie

De veranderende maatschappelijke en economische context dwingen ons de financiering van de overheid en de sociale zekerheid grondig te herdenken. Zowel de demografische als de technologische transitie die we doormaken zetten immers de relatieve positie van arbeid in de economische huishouding onder druk, ten voordele van kapitaal en vermogen.

- Het aandeel mensen op beroepsleeftijd in de totale bevolking neemt stelselmatig af. Zelfs wanneer we erin slagen de werkgelegenheidsgraad fundamenteel op te trekken, zullen de overheidsfinanciën andere inkomstenbronnen moeten zoeken om de sociale zekerheid te verzekeren dan lasten op loonarbeid.
- De technologische transitie leidt tot een polarisering op de arbeidsmarkt waar hooggeschoolden profijt uit halen, maar die laag- en middengeschoolden dreigt achter te laten: zij worden of uit de markt geduwd, of hun reële lonen gaan erop achteruit.
- Tegelijk zorgt deze technologische transitie voor een verschuiving van de verdeling van de binnen de economie gecreëerde meerwaarde: een steeds groter deel vloeit terug naar de factor kapitaal, een steeds kleiner deel naar de factor arbeid.
- Dit versterkt nog de druk op de overheidsfinanciën, die immers in belangrijke mate steunen op de inkomsten uit heffingen op het arbeidsaandeel. Als dit aandeel in de totale economie verkleint, verkleinen ofwel de inkomsten voor de overheid, ofwel moeten de lasten op arbeid de hoogte in — waar de relatieve 'verliezers' van de demografische en de technologische transitie nog maar eens de dupe van zouden zijn.
- Het aandeel van de gecreëerde meerwaarde in de economie dat gecapteerd wordt door kapitaal stijgt omwille van de technologische transitie, en dit komt bovenop het steeds groter wordende gewicht van nettovermogen ten opzichte van de economie. Dit vermogen is bovendien erg ongelijk verdeeld, terwijl grotere rijkdom op zijn beurt de belangrijkste verklaring is voor het nog groter worden van die rijkdom.
- De veranderende maatschappelijke en economische context dwingen ons dus om de financiering van de overheid en de sociale zekerheid te herdenken in functie van die veranderingen. De demografische en technologische transitie maken een fundamentele verschuiving noodzakelijk van lasten op arbeid, waarvan het aandeel in de totale economie in belang afneemt, naar heffingen op vermogen(sinkomsten), waarvan het aandeel in de totale economie in belang toeneemt.
- Twee brede opties zijn hier mogelijk: een brede en uniforme heffing op alle vormen van inkomen uit vermogen, of een progressief bepaalde heffing op vermogen zelf.